

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı

**EBEVEYN ÖZERKLİK DESTEĞİ ÖLÇEĞİ'NİN TÜRKÇEYE
UYARLAMA ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İpek Öykü GÖZÜKARA

145180115

Danışman: Prof. Dr. Ömer Faruk ŞİMŞEK

İstanbul, 2019

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Psikoloji Anabilim Dalı

**EBEVEYN ÖZERKLİK DESTEĞİ ÖLÇEĞİ'NİN
TÜRKÇEYE UYARLAMA ÇALIŞMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: **İpek Öykü GÖZÜKARA**

KABUL VE ONAY

İpek Öykü Gözükara tarafından hazırlanan ‘Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği’nin Türkçeye Uyarlama Çalışması’ başlıklı bu çalışma, Savunma Sınavı tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Tezin/Raporun Türü olarak belirlenmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Ömer Faruk ŞİMŞEK

Üye:

Üye:

Üye:

Üye:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim görevlilerine ait olduğunu onaylarım.

İmza:

Unvanı, Adı, SOYADI:

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge ve şekillerin kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri kanunundaki hükümlere tabidir.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği’nin Türkçeye Uyarlama Çalışması’ başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2019

İpek Öykü GÖZÜKARA

ONAY

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.^[1]_[SEP]

Tezim/Raporum sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.^[1]_[SEP]

Tezimin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2019

ÖNSÖZ

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, yardımını ve zamanını hiç esirgemeyen, sabırla ve anlayışla bana yol gösteren, değerli danışmanım Prof. Dr. Ömer Faruk ŞİMŞEK'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın tamamlanma sürecinde beni sürekli motive eden, her zaman üzerimde desteklerini hissettiğim yardımsever arkadaşlarıma, aileme ve veri toplama sürecinde emek veren hocalarıma teşekkür ederim.

Beni hayatımın her noktasında destekleyen, fikirlerime saygı duyan, bu günlere gelmemi sağlayan, gurur duyduğum ve örnek aldığım kişi, sevgili babam Öcal GÖZÜKARA'ya, sabırla ve şefkatle beni büyüten, acı tatlı her anımda yanımda olan hayatımda tanıdığım en özel insan, sevgili annem Tülay GÖZÜKARA'ya, her şeyimi rahatlıkla paylaşabildiğim, beni en iyi anlayan ve anlattıkça rahatlatan dert ortağım ve teyzem Serap GÖZÜKARA'ya çok teşekkür ederim. Hayatımın en değerli küçüğü, ona sahip olduğum için her gün beni biraz daha şanslı hissettiren biricik kardeşim, canım Can GÖZÜKARA'ya sevgimi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Kendimi değerli hissetmemi sağlayan, bütün stresli süreçlerimde bile sabırla yanımda duran sevgili yol arkadaşım Yücel ÖZSİRKINTI'ya hayatımın her anına değer verip paylaştığı için çok teşekkür ederim.

İpek Öykü GÖZÜKARA

ÖZET

EBEVEYN ÖZERKLİK DESTEĞİ ÖLÇEĞİ'NİN TÜRKÇEYE UYARLAMA ÇALIŞMASI

İpek Öykü GÖZÜKARA

Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömer Faruk ŞİMŞEK

Ağustos, 2019 - 78 sayfa

Bu çalışmanın amacı Soenens ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği'ni (Parental Autonomy Support Scale) Türkçeye uyarlamak ve ölçeğin geçerlik, güvenirlik analizlerini yapmaktır. Çalışmada, ölçekte iki alt ölçek olarak kullanılan bağımsızlığın teşvikine karşılık irade işleyişinin teşviki kavramsallaştırılmış ve Türk kültürüne ne düzeyde uygun olduğu incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, 14-18 yaşları arasında İstanbul'da çeşitli bölgelerde lisede okuyan 438 öğrenciden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe çevirisi; psikolog, İngilizce öğretmeni ve iki dilli (bilingual) olan kişilerden oluşmak üzere toplam on iki kişinin katılımıyla (İngilizce-Türkçe, Türkçe-İngilizce) dil eşdeğerliği sağlanarak yapılmıştır. Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği'nin yapı geçerliğini ve faktör yapısını incelemek için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Ölçeğin sahip olduğu İrade İşleyişinin Teşviki ve Bağımsızlığın Teşviki faktörlerinin güvenirlik analizleri için Cronbach's Alpha ve Guttman Split-Half katsayıları incelenmiş ve sırasıyla .80 ve .79; .65 ve .60 katsayıları elde edilmiştir. Ölçeğin Cronbach's Alpha ve Guttman Split-Half katsayıları ise sırasıyla .80 ve .63 olarak saptanmıştır. Ayrıca Bağımsızlığın Teşviki ile İrade İşleyişinin Teşviki alt boyutlarının ($r = .65$) istenilen ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: özerklik, bağımsızlık, irade işleyişi, öz-belirleme

ABSTRACT

TURKISH ADAPTATION STUDY OF PARENTAL AUTONOMY SUPPORT SCALE

İpek Öykü GÖZÜKARA

Master Thesis, Department of Clinical Psychology

Consultant: Proffesor Ömer Faruk ŞİMŞEK

August, 2019 - 78 pages

The aim of this study was to adapt the Parental Autonomy Support Scale which developed by Soenens et al. (2007) into Turkish and make validity and reliability analyzes of the scale. In this study, Promotion of Volitional Functioning versus Promotion of Independence were conceptualized and used as two sub-scales in the scale and, the suitability to Turkish culture was examined. The study group of the research consisted of 438 students aged from 14 to 18 who studying at various high schools in Istanbul. Turkish translation of the scale (English-Turkish, Turkish-English) was made by providing language equivalence with the participation of twelve people including bilingual people, English teachers and psychologists. Confirmatory factor analysis was applied to examine the construct validity and factor structure of the Parental Autonomy Support Scale. Cronbach's Alpha and Guttman Split-Half coefficients were examined for reliability analyzes of the Promotion of Volitional Functioning and Promotion of Independence factors and in order of .80 and .79; .65 and .60 coefficients were obtained. Cronbach's Alpha and Guttman Split-Half coefficients of the scale were .80 and .63. In addition, Promotion of Independence and Promotion of Volitional Functioning which are subscales of this research were claimed that significantly related ($r = .65$).

Key Words: autonomy, independence, volitional functioning, self-determination

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ	xi
1. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Öz Belirleme Kuramı (Self-Determination Theory).....	2
1.2. Temel Psikolojik İhtiyaçlar (Basic Psychological Needs).....	3
1.3. Temel Psikolojik İhtiyaçların Doyumu.....	6
2. BÖLÜM	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE YAPILAN ARAŞTIRMALAR.....	9
2.1. Ergen Özerkliğinin Kavramsallaştırılması.....	9
2.2. Öz-Belirleme Olarak Özerklik.....	9
2.3. Bağımsızlığın Teşviki Olarak Özerklik Desteği(BT)/Autonomy Support as Promotion of Independence (PI)	11
2.4. İrade İşleyişinin Teşviki Olarak Özerklik Desteği (İİT)/Autonomy Support as Promotion of Volitional Functioning (PVF).....	13
2.5. İrade İşleyişinin Teşviki ile Bağımsızlığın Teşviki Kavramlarını Ayırt Etme	14
2.6. İİT ve BT'nin Karşılaştırılmasında Araştırmacıların Vardığı Sonuçlar	17
2.7. Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği (PASS).....	18
2.8. Kültürel Olarak Özerklik Desteğinin İncelenmesi.....	21
3. BÖLÜM	25
YÖNTEM.....	25
3.1. Araştırmanın Amacı.....	25
3.2. Araştırma Modeli	25
3.3. Evren ve Örneklem	25
3.4. Veri Toplama Araçları	26

3.4.1. Demografik Form.....	26
3.4.2. Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği (PASS).....	26
3.4.3. Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği	27
3.4.4. Öz Eleştiri Ölçeği.....	27
3.4.5. Kısa Semptom Envanteri	27
3.5. Verilerin Çözümlemesi	28
4. BÖLÜM	29
BULGULAR.....	29
4.1. Örneklemin Betimsel Özellikleri	29
4.2. Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği Maddelerine Dair Tanımlayıcı Veriler	31
4.3. Ölçeğin Yapı Geçerliği	32
4.4. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA).....	35
4.5. Test-Tekrar Test	36
5. BÖLÜM	41
TARTIşMA	41
KAYNAKÇA.....	46
EKLER.....	54
ÖZGEÇMİş	64

KISALTMALAR LİSTESİ

BT	: Bağımsızlığın Teşviki
İİT	: İrade İşleyişinin Teşviki
ÖBK	: Öz-Belirleme Kuramı
PASS	: Parental Autonomy Support Scale

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	29
Tablo 4.2. Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği Maddelerine Dair Tanımlayıcı Veriler.	31
Tablo 4.3. Ölçek Maddelerinin Communalities Değerleri.	32
Tablo 4.4. Ölçeğin Faktörlerinin Açıkladığı Varyans.	33
Tablo 4.5. Ölçeğin 2 Faktörlü Yapı Analizi.....	34
Tablo 4.6. Ebeveyn Özerklik Ölçeğine Dair Tanımlayıcı Veriler.....	35
Tablo 4.7. Ölçeklerden Elde Edilen Puanların İlk-Son Test Karşılaştırmaları.	37
Tablo 4.8. Ölçeklerden Alınan Puanların Birbirleri ile İlişkisi.	38

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1. Ölçeğin Doğrulayıcı Faktör Analizi. 36

EKLER LİSTESİ

EK 1: Demografik Form	54
EK 2: Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği	57
EK 3: Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği.....	58
EK 4: Kısa Semptom Envanteri	59
EK 5: Kişisel Biriciklik Algısı Alt Ölçeği	60
EK 6: Öz Eleştiri Ölçeği	61
EK 7: Temel Psikolojik İhtiyaçlar Anne ile İlgili Alt Ölçek	62
EK 8: Temel Psikolojik İhtiyaçlar Baba ile İlgili Alt Ölçek.....	63

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Türk kültürü, yüz yıllardır Şark ve Garp ikileminde olan, kendini Batılılaştırmaya çabalayan bir kültürdür. Ancak bu çabalara rağmen Batılılaşmaktan (modernize olma çabaları) ziyade Batının değerlerinden farklı değerler elde etmiştir. Bu değerler doğal olarak toplumun yapısını oluşturmuştur. Toplumcu olmayı benimseyen ve hiyerarşik düzeni sahiplenen bu kültürde, evin içinde tek bir kişi söz hakkı sahibidir ve evin geri kalanı hiyerarşinin en tepesinde olan kişiye uyum sağlamak zorundadır. Bunun sonucunda bireyler kendi seçimlerini yapamamakta; aksine çocuğa ebeveyn tarafından özerklik desteği sağlanamamakta ve çocuk bir birey olarak seçim hissini yaşayamamaktadır. Ancak günümüzde bu yapı değişmekte olup daha özgür bireyler ortaya çıkmaktadır ve bununla birlikte özerklik kavramı önem taşımaya başlamış, araştırma boyutları da değişim göstermiştir. Eski araştırmalarda genellikle otoriter veya izin veren gibi ebeveyn karşılaştırmaları incelenirken, günümüzde ergene sağlanan özerklik desteğinin spesifik etkileri araştırılmaya başlanmıştır. Bu da araştırmacılara, özerklik desteğine karşı bir ilgi sağlamıştır.

Özerklik destek yapısının incelenmesi, ebeveynlikle ilgili güncel araştırmalarda özellikle önemli bir konudur. Özerklik, bireyin ergenlik sürecinde ebeveynin çocuğuna kazandırması gereken bir beceridir. Ancak özerklik gelişiminde sadece aile ile olan ilişkinin değil, aile dışındaki bireylerle olan ilişkilerin de mutlaka etkisi olmaktadır.

Özerklik kavramı kendi içerisinde birçok alt kavram barındırmaktadır. Hem ebeveynlik hem de özerklik kavramsallaştırmalarındaki farklılıklar nedeniyle, bu araştırma ebeveyn-özerklik ilişkisinin iki parçaya ayrılmış bir şeklini sunmaktadır. Ebeveyn özerklik desteğinde bağımsızlığın teşviki veya irade işleyişinin teşviki bu iki parçayı oluşturmaktadır. Şüphesiz ki özerklik deyince akla, sağlıklı ve iradesi olan bir birey için gerekli olan temel ihtiyaç gelir. Ancak özerklik tam olarak nedir ve hangi tür özerkliğin bireyin ruh sağlığına ne kadar olumlu yönde etkisi var, çeşitli araştırmacılar tarafından tartışmaya değer görülmektedir. Günümüzde, ebeveynler çocuklarının olumlu ruh sağlığı gelişimi için daha araştırmacı davranmaktadır. Neyi ne şekilde yapmalarının

çocukta iyi ruh haline sebep olacağını sorgulamaktadır. Çocuklarına karşı hangi tutumda davranmalarının çocukları üzerinde olumlu sonuç doğuracağını cevabını aramaktadır. Aynı şekilde ergenler de ebeveynlerine karşı bir bağımsızlık savaşı içindedir. Peki, ebeveyn ve ergenin verdiği bu karşılıklı savaşı, iki tarafın da en iyi faydayı sağlayacağı şekilde nasıl sonlandırabiliriz?

Ergenin ebeveyninden elde etmek istediği bağımsızlığı ve ebeveynin çocuğu için uygulayabileceği en iyi yolu bilim insanları hala incelemektedirler. Bu beklentiler ve yapılacak olan çalışmanın önemi doğrultusunda, Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği'nin uyarlanarak Türkiye'de kullanıma sunulmasının bir ihtiyaç olduğu düşünülmüştür. Bu çalışmada ayrıca ebeveynlerin ergenlere sağladığı ebeveyn özerklik teşvikinin hangi boyutunun ergene ne derece faydalı olduğu ve Türk kültüründe özerklik kavramının, ne derece ergenlere sağlandığı incelenmiştir. Yani ergenlerin yaşam alanlarında ebeveyn özerklik desteği incelenmiştir.

1.1. Öz Belirleme Kuramı (Self-Determination Theory)

Öz Belirleme kavramını, kişinin davranışlarını toplumsal normlar ve kültürel baskılar gibi dış faktörlerin etkisinden çok kendi yargıları ve kararları ile beslenerek kendi belirlemesi ve seçimlerini kendi başına yapmada kendini özgür hissetmesi olarak tanımlayabiliriz. Kendini belirleyen olmak, kendi eylemlerini başlatmak ve düzenlemek için bir seçim hissi yaşamak demektir (Deci, Connell & Ryan, 1989).

ÖBK'nin amacı, kişilerin, kümelerin, toplumların; büyüme, birleşme, iyi olma sürecinde etkin olan, sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlayan koşulları belirleyen faktörleri açık bir şekilde tanımlamaktır (Ryan & Deci, 2000). ÖBK, biyolojik, sosyal ve kültürel koşulların, hem genel olarak hem de spesifik alanlarda kişinin psikolojik olarak gelişme, sorumluluk (engagement) alma ve sağlıklı olma hali için doğuştan gelen insan kapasitesini nasıl geliştirdiğini ya da düzenlediğini inceler (Deci & Ryan, 2017). Kişinin bireysel gelişimini sağlayan, sosyalleştiren, motive eden, sosyal olarak bütünleştiren, sağlıklı ruh haline yol açan veya kişinin tükenmesine, parçalanmasına, antisosyal davranışlar sergilemesine, mutsuzluğuna katkıda bulunan faktörleri araştırır. Çok sayıda çalışma, öz belirleme teorisinin iddiasına ilişkin olarak, daha yüksek düzeyde kendini

belirleme düzeyinin, daha iyi uyum (sosyal, akademik vs.) ve daha olumlu işleyiş ile ilişkili olduğunu kanıtlamıştır (Soenens & Vansteenkiste, 2005).

Öz Belirleme Kuramı bireyin kişilerarası ilişki ve sosyal etkileşim sürecindeki etkileşiminden ortaya çıkan içsel motivasyon ve eğilimlere odaklanır (Deci & Ryan, 1980a). Bireyin içinde bulunduğu çevre, bu motivasyonlara neden olmamakla birlikte bireyin doğal eğilimlerini destekler veya engeller. Her insanın sahip olduğu ve doyurulması gereken üç temel psikolojik ihtiyaç vardır. Bunlar, kişinin çevreyle beraber içinde bulunduğu süreçte tanık olduğu veya gözlemlediği özerklik (autonomy), yeterlik (competence) ve ilişkili olma ihtiyacıdır (relatedness). Bu arayışların doğasında, özerklik, yeterlik ve ilişkili olma duygusu kişinin ruhsal gelişimini tatmin edici niteliktedir. Kurama göre insanları şekillendiren çevresel etkenler değildir, aksine insanlar hayatlarını kendi seçimlerini yaparak yönlendirebilme yetisine sahiptirler (Coskun & Özabacı, 2013:334). Kişinin sahip olduğu bu yetinin açığa çıkabilmesi için bahsettiğimiz bu üç ihtiyacın desteklenmesi ve doyurulması gerekir. Öz belirleme kuramının araştırdığı ise, bireyin ruh sağlığı için gerekli olan faktörlerin bu üç temel psikolojik ihtiyaç olmasıdır. Bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarının aile ve yaşanılan sosyal çevre tarafından desteklenmesinin, yukarıda bahsedilen motivasyon süreçlerine (sosyal uyum ve iyilik hali gibi) olumlu yönde etkisi olurken, engellenmesinin ise motivasyon süreçlerine tam tersi yönde etkisi olmaktadır (Deci & Vansteenkiste, 2004). Buradan yola çıkarak araştırmacıların genellikle, ihtiyaç temelli deneyimlerin uzun vadede kişinin özellik belirtilerini ne şekilde etkilediği üzerine araştırmalar yaptığını görebiliriz. Ancak Ryan, Soenens & Vansteenkiste (2018)'e göre bu özelliklerin çift yönlü olması muhtemeldir. Yani bireyin sahip olduğu kişilik özellikleri, bireyin ihtiyaç doyumu deneyimlerini etkileyebilmektedir.

1.2. Temel Psikolojik İhtiyaçlar (Basic Psychological Needs)

Çocukların sağlıklı psikolojik gelişimi için gerekli olan, çocukların düşünceleri, duyguları ve davranışlarıyla ilgili gerçek bir sahiplenme duygusu yaşamaları için teşvik edildiği, özerkliği destekleyen bir sosyal ortamdır (Soenens, Deci & Vansteenkiste 2017). Özerkliğin temel bir insan ihtiyacı olması, bireyin kendi eylemlerini özgürce seçme ve belirleme ihtiyacı varsayımına dayanır. Bu nedenle bireyin içinde bulunduğu

çevrenin özerkliği destekleyici olması ve kişinin seçim duygusunu yaşaması, bireyin optimum işlevselliği ve iyi olma hali ile ilişkilendirilmelidir. Bireyin özerkliğine olan çevresel destek, o bireyin davranışını etkilemeyi amaçlasa da, aslında o kişinin içsel motivasyonunu (intrinsic motivation) güçlendirmiş olur ve böylece kişinin içsel motivasyonunu azaltmayı veya yönlendirmeyi hedefleyen çevre kontrolüne kıyasla kişinin tam potansiyeline ve kişisel arzularına ulaşmasına imkan tanır.

İçsel motivasyon kavramını, kişinin kendisiyle bütünleşmiş olan iç standartlarına bağlı motivasyonuna dayanarak, kendini belirleme (self-determination) veya özgürce seçim yapma fikri anlamında tanımlayabiliriz. Dış etkenler içselleştirilebilse de, bu etkenlere göre düzenlenen davranışlar kişinin gerçek benliğini yansıtmaz. Kişinin ilgisini en çok ortaya çıkartan ve yapmaktan en çok zevk aldığı faaliyetler, içsel motivasyon için hayati öneme sahip özerk benlikten kaynaklanır (Andersen ve diğerleri, 2000).

ÖBK'ye göre birey üç temel ihtiyacın karşılanmasına doğuştan eğilimlidir. Kurama göre, kişinin sosyal bağlamı ne kadar özerklikle desteklenirse, içsel motivasyonu o kadar sürdürebilir veya artırır ve dışsal motivasyonun içselleştirilmesini ve bütünleştirilmesini de bir o kadar kolaylaştırır. Çünkü bu tür bağlamlar, ergenlerin temel psikolojik ihtiyaçlarını engellemek yerine doyuma ulaştırmak eğilimindedir (Vansteenkiste, Lens & Deci, 2006). ÖBK bağlamında elde edilen kanıtlara dayanarak, ilişkili olma ihtiyacının özerklik ihtiyacına, özerklik ihtiyacının da yeterlik ihtiyacına eşlik ettiği görülmektedir (Andersen ve arkadaşları, 2000). Örneğin, yeterlik ihtiyacı sağlayan, ancak ilişkili olma ihtiyacını besleyemeyen bir sosyal ortamın, kişinin iyi olma haline karşı olumsuz etkisiyle sonuçlanması beklenmektedir. Daha da kötüsü, temel ihtiyaçlar arasındaki çatışmalara neden olan toplumsal bağlamlar, bir çocuğun ebeveyn tarafından sevildiğini hissetmek için özerklikten vazgeçmesi talep edildiğinde, yabancılaşma ve psikopatoloji koşullarını oluşturmaktadır (Ryan, Deci & Grolnick, 1995).

Öz Belirleme Kuramında doyurulması gereken üç temel psikolojik ihtiyaçtan bahsettik. Bu üç ihtiyacın ilki olan özerklik; kişinin kendi davranışlarını onaylayıp kabul ederek, hayatın akışını kendisinin kontrol etme ihtiyacıdır. Özerkliğin, bu üç doyumunu

gerekli olan ihtiyaç arasında daha çok öneme sahip olduğu Ryan, Deci & Grolnick (1995) tarafından vurgulanmıştır.

İkinci ihtiyaç olan yeterlik, çevreyi olumlu şekilde etkileme, çevre ile başa çıkmada etkili ve etkin olma ihtiyacı olarak tanımlanabilir. Bireyin öğrenmesi, çevreyle etkileşimi ve çevreye gösterdiği uyumun bütünüdür. Yeterlik hissini yaşayan kişiler, amaçlarına başarılı bir şekilde ulaşacakları inancındadır (Williams, Gagne, Ryan & Deci, 2002) ve akademik olarak daha başarılı olmaktadır. Harter (1982)'a göre algılanan yeterliği yüksek olan çocuklar, sınıf kaygısını daha az deneyimler ve zorlu çalışma tercihlerinde, bu boyutta performansı düşük olanlara göre daha başarılıdırlar. Araştırmacılar, görüşmeyi yapanlar tarafından yüksek derecede özerkliği destekleyici olarak değerlendirilen ebeveynlerin çocuklarının, daha yüksek öz bildirimli (kendisi tarafından bildirilen) ve başkası tarafından bildirilen yeterliğe sahip olduklarını, daha bağımsız otokontrol (self-regulation) sergilediklerini ve yüksek oranda ebeveynleri tarafından kontrol edilen çocuklardan daha az bir şekilde okula uyum sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir (Grolnick, Ryan & Deci, 1991).

Son ihtiyaç olan ilişkili olma (ilişkisellik) ise başkalarıyla yakın, sevgi dolu ilişkilere sahip veya onlarla bağlantılı olma ihtiyacı olarak tanımlanabilir. İlişkili olma ihtiyacı, aslında başkalarıyla ilişki kurma arzusunun dışında, bir ailenin, grubun veya toplumsal düzenin bir parçası olarak hissetme, bireylerin başkaları tarafından onaylanan değerleri, inançları ve davranışları üstlenme eğiliminde olma arzusudur (Vansteenkiste, Lens & Deci, 2006). Kerr ve Stattin (2003)'e göre ebeveynliğin ilişkisel yönü özellikle ergenlerin kendilerini ifade etme boyutu konusunda öngörücü olabilir.

Her üç ihtiyaç da birbiriyle etkileşim içerisindedir. Ancak özerklik ihtiyacının bu üç ihtiyaç arasında daha önemli bir yere sahip olduğunu tekrar vurgulamak gerekir. Özerklik ihtiyacının bu önemine örnek vermek gerekirse, Vansteenkiste, Lens, Soenens & Luyckx (2006)'a göre özerklik ihtiyacı doyurulduğunda kişinin yaşama gücü üzerinde daha yararlı bir etki sağlamakta ve ilişki ihtiyacı doyumu düşük olduğunda depresif duygulara karşı daha iyi koruma sağlamaktadır (etkileşim etkisi olarak).

Grolnick, Ryan & Deci (1991), özerklik desteği yüksek olan ebeveynlerin, çocuklarının kendi eylemlerinin başladığı nokta olarak kendi algılarını geliştirmelerine izin vereceğini, böylece daha fazla algılanan özerkliği, beraberinde daha fazla yetkinlik algısı ve daha yüksek kontrol anlayışı (otokontrol) getireceğini varsaymışlardır. Ayrıca çocuğun sahip olduğu yüksek ilgi (involvement) düzeyinin, yetkinlik ve başarı motivasyonu ile ilişkili olduğu da tespit edilmiştir (Pulkkinen, 1982).

Bu önermelere uygun olarak, çeşitli deneysel ve korelasyonel araştırmalar, özerkliği destekleyici ortamların akademik yetkinlik, okul başarısı ve daha yüksek sağlıklı olma hali dahil olmak üzere çeşitli faydalarla ilişkili olduğunu göstermektedir (Allen, Hauser, Bell ve OConnor, 1994; Levesque ve diğerleri, 2004; Soenens & Vansteenkiste, 2005).

Bu üç ihtiyaç karşılandığı takdirde kişi üzerinde olumlu ruh sağlığına ve kişinin iyi olma haline yol açar. Öte yandan bu ihtiyaçlar karşılanmadığı takdirde kişide pasiflik, kötü olma hali, yabancılaşma gibi olumsuz duygular ortaya çıkar. ÖBK'nin alt teorisi olan Bilişsel Belirleme Teorisi'ne göre (Cognitive Evaluation Theory-CET) (Deci & Ryan, 1985); sosyal faktörlerin bireylerde yeterlik, özerklik ve ilişkili olmanın algılanmasını teşvik ettiği ölçüde kendi kendine belirlenen motivasyon türlerinin geliştirileceğini, kendisinin belirlenmemiş motivasyon türlerinin azaltılacağını önermektedir. Böylece, özerklik, yeterlik ve ilişkili olma algılarını destekleyen bir faaliyet isteğe bağlı olarak gerçekleştirilebilir (Deci & Ryan, 2002).

Şimdiye kadar ihtiyaç temelli deneyimlerin, durumsal olarak ve uzun süre boyunca kişilik özellik belirtilerini nasıl etkileyebileceğini tartıştık. Yine de, bu özelliklerin çift yönlü olması muhtemeldir, çünkü kişilik özellikleri de ihtiyaç doyumu deneyimlerini etkileyebilir (Ryan, Soenens & Vansteenkiste 2018).

1.3. Temel Psikolojik İhtiyaçların Doyumu

Ergenleri gözlemlediğimiz zaman her bir bireyin arasındaki farkı görebiliriz. Örneğin, bazıları sosyal davranışlar sergilerken, bazıları içe kapanık olabilir. Üniversite sınavına hazırlanırken; bazıları kendi belirledikleri üniversite seçimleri için çalışırken,

bazıları da ebeveyninin hayalini gerçekleştirmek için çalışıyor olabilir. Bazıları arkadaşları ve ailesiyle duygu ve düşüncelerini herhangi bir baskı hissetmeden paylaşabilirken, bazıları kapalı kutu olabilir. Spesifik olarak, ebeveynlerin çocuğun temel psikolojik gereksinimlerine yönelik desteklerinin veya engellemelerinin, çocukların zihinsel sağlığını, sosyal uyumunu ve psikolojik gelişimini nasıl geliştirdiğini veya geriletmediğini görebiliriz.

Özerkliğe duyulan ihtiyacın doyumu, irade, psikolojik özgürlük, güvenilirlik ve kişinin davranışlarına ve tercihlerine sahip olma tecrübeleri ile sağlanır. Yeterliğe duyulan ihtiyaç doyurulduğunda, ergenler kendilerini etkili hisseder ve en zorlu görevlerle bile başa çıkabilirler. Soenens, Deci & Vansteenkiste (2017), yeterlik ihtiyacının karşılanması, kişide depresif semptomlarda azalma sağladığını öngörmektedir. İlişkili olma ihtiyacı, ergenler önemli insanlar tarafından takdir edildiklerinde ve onları yakından tanıdıklarında doyurulur.

Sonuç olarak çocukların temel psikolojik ihtiyaçlarının doyumu sağlandığı zaman çocuklar daha fazla iyilik hali sergileyeceklerdir. Bu iyilik halini, çocukların ilgi ve spontanlıkla (içsel motivasyon) aktivitelere katılması, önemli davranışlar için yönergeleri daha kolay kabul etmeleri (içselleştirme), sosyal ilişkilerde açıklık sergilemeleri ve sorunlarla karşı karşıya geldiklerinde daha çabuk kendilerini toparlamaları olarak örneklendirebiliriz (Vansteenkiste & Ryan, 2013). Luyckx, Vansteenkiste, Goossens ve Duriez (2009), temel psikolojik ihtiyaçların, ergenlerin kimlik seçeneklerinin tam olarak keşfedilmesi ve kimlik tercihlerine karşı daha güçlü bir bağlılık sergilemesi için kritik öneme sahip olduğunu bulmuşlardır.

Sosyal-bağlamsal (çevresel) faktörler, çocukların ihtiyaç doyumunu engelliyorsa eğer, bu ihtiyaçlar çocukların kendilerini kontrol altında (özerkliğe yönelik hayal kırıklığı), yetersiz (yeterliğe yönelik hayal kırıklığı) ve yalnız (ilişkili olmaya yönelik hayal kırıklığı) hissetmesini sağlar. Öz Belirleme Kuramı, bu tür oluşumları içsel motivasyonun engellenmesi ve belki de daha tipik olarak içselleştirme başarısızlığı açısından ele alır. Bu tür azalan işleyişin nedenlerini açıklamak için ÖBK, öncelikle bireylerin acil bir şekilde sosyal bağlamlarına ve daha sonra kendi özerklik, yeterlik ve

ilişkili olma gereksinimlerinin ne derece doyurulduğunu veya engellendiğini incelemek için gelişim ortamlarına dönmelerini önerir (Ryan & Deci, 2000).

Yalnız şuna dikkat edilmelidir ki öz belirleme kuramında ihtiyaca ilişkin hayal kırıklığı, ihtiyaç doyumsuzluğuyla eşdeğer değildir. Aksine, ihtiyaca ilişkin hayal kırıklığı, psikolojik ihtiyaçların doyurulmak yerine aktif olarak engellendiği zaman ortaya çıkar. Bu hayal kırıklığı, çocukların benlik algılarına izinsiz girmekten kaynaklanmaktadır. Çocukların öz belirleme durumu kısıtlandığı için, onları kötü olma haline ve psikopatolojiye karşı savunmasız kılan ciddi bir tehdit olmaktadır (Soenens, 2017). Bu da demektir ki çocuklarda temel psikolojik ihtiyaçların doyumu sağlanmaya çalışılmalı, sağlanamadığı noktada engellenmemelidir.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

2.1. Ergen Özerkliğinin Kavramsallaştırılması

Ebeveyn özerklik desteği, çocuklarının bakış açısına karşı empatik olan, mümkün olduğunda çocuklarına seçenekler ve seçme hakları sunan, girişime teşvik eden (Grolnick & Farkas, 2002) ve çocuklarının bakış açısını, kişisel değerlerini ve ilgi alanlarını keşfetmeleri ve kabul ettirmeleri için çocuklarına yardım eden (Joussemet, Landry, & Koestner, 2008), kontrol tekniklerinin kullanımını en aza indirgeyen ebeveynlerin özelliği olarak tanımlanmaktadır (Ryan, Deci & Grolnick, 1995).

Özerklik desteği, izin verilebilirlik (yapı eksikliği) veya ihmal (katılım eksikliği) ile karıştırılmamalıdır (Joussemet, Landry, & Koestner, 2008). Özerkliğin desteklenmesi de, bağımsızlığın teşvikiyle karıştırılmamalıdır. Özerklik desteği; örneğin, çocuğun bakış açısı ve ihtiyaçlarının ne ölçüde göz önüne alındığı gibi, yapı ve katılımın ebeveynler tarafından nasıl uygulandığı ile ilgilidir. Bu nedenle yüksek düzeyde ebeveyn katılımı ve yapısı ile tamamen uyumludur; özerklik desteğinin, gelişimsel olarak uygun düzeyde bir ebeveyn katılımı ve yapısı ile birleştirilmesi, ruh sağlığı gelişimini teşvik etmek için ideal olarak kabul edilmektedir (Grolnick, 2003). Günümüzde sadece ergenlerin değil, aynı zamanda öğrencilerin, hastaların, çalışanların ve sporcuların da yetkinlik, özerklik ve ilişki için destek alamadıkları görülmektedir.

Ebeveyn özerklik desteğinin ergen üzerindeki etkisini araştırırken, özerkliği tanımlamaya yönelik literatürde iki farklı kavram karşımıza çıkar: Bağımsızlığın Teşviki (Promotion of Independence-PI)'ne karşılık İrade İşleyişinin Teşviki (Promotion of Volitional Functioning-PVF).

2.2. Öz-Belirleme Olarak Özerklik

ÖBK'ye göre özerklik, davranışların irade (volition) duygusuyla ne ölçüde etkilendiği olarak tanımlanmaktadır (Ryan & Deci, 2000). Özerklik, eylemin başlatılması ve düzenlenmesinin kişinin öz benlik duygusundan ne derece farklı olduğu

ile ilgilidir (Assor, Kaplan, Kanat-Maymon & Roth, 2007). Yüksek derecede özerk ve kendi kendine karar veren ergenler, yaptıkları eylemlerin arkasında durur ve onları onaylarlar. Arnett (2000)'e göre, bağımsızlığa yönelik bu gelişme, geç ergenlik döneminde ve ortaya çıkan yetişkinlikte özellikle belirgin olacaktır. Eylemlerini kişisel çıkarların farkındalığına, değerlere ve hedeflere uymaya dayandırır. Bu yüzden de kendi kendilerini yönetirler.

Bu tanımlamalardan sonra özerklik hakkında tartışmalı bir konuya değinmek gerekir. Eskiden özerklik kavramı, çoğunlukla kurulan ilişkiye veya topluma karşı düşmanlık olarak tanımlanmıştır. Bazı teoriler özerkliği, gerçekten düşük bir ilişki olduğu anlamına gelen bireycilik ve bağımsızlık (Steinberg ve Silverberg, 1986) gibi kavramlarla denk tutmuşlardır. Buna karşılık özerkliğin bağımsızlık olarak kavramsallaştırılması da birçok yazar tarafından eleştirilmiştir. Öz Belirleme Kuramı içerisinde, özerklik; bağımsız, ayrılmış veya bencil olmaktan ziyade, bağımlı veya bağımsız, kolektivist veya bireyci olmak üzere herhangi bir harekete eşlik edebilecek bir gönüllülük hissini ifade eder (Ryan & Deci, 2000). Ayrıca yapılan araştırmalar, ergenler arasında ebeveynlerle ilişkili olma ile özerklik arasındaki ilişkinin, olumsuzdan ziyade pozitif olduğunu göstermektedir (Ryan & Lynch, 1989; Ryan, Stiller & Lynch, 1994). Bu da demektir ki özerklikle bağımsızlığı veya bireyciliği birbirine denk kavramlar olarak tanımlayamayız. Bu nedenle kurama göre özerkliğin zıttı bağımlılık değildir. Bir ebeveyn çocuğuna hala ilgi gösterip onu önemserken aynı zamanda özerkliği de destekleyebilir ya da bir ergen kendini birinin kontrolü altında hissetmeden ebeveynleri ile güvenli bir ilişki geliştirebilir (Soenens & Vansteenkiste, 2005). Piaget tarafından "heteronomi" olarak adlandırılan özerkliğin zıttı, birinin eylemlerinde dış kuvvetler veya içsel zorunluluklar tarafından kontrol edilme hissi yaşamasıdır.

Özerkliği, başkalarına itibar etmemeyi ifade eden bağımsızlık olarak da kavramsallaştıramayız (Ryan, LaGuardia, Solky-Butzel, Chirkov & Kim, 2005). Öz belirleme, irade ve seçicilik duygusuna sahip olma olarak tanımlanması daha doğru olmaktadır. Bu da bağımsızlık kavramı ile özerklik kavramının birbirlerinden farklı olduğunu göstermektedir (Vansteenkiste, Zhou, Lens & Soenens, 2005).

Önemli bir nokta da, yüksek oranda bağımsız olan bireylerin kendi iradeleriyle işlevselleşmelerinin gerekli olmamasıdır. Örneğin, birey bir başkası güvenilmez ve umursamaz olduğu için ondan bağımsız olabilir ya da biri bu bağımsızlık kavramını (içsel hislere, ihtiyaçlara ve endişelere temas etmediği için irade hissinden yoksun bir şekilde) bir değer olarak görüp, teşvik ettiği için bağımsız olabilir. Benzer şekilde ÖBK'ye göre bir ergen, rehberlikleri ve destekleri için ebeveynine güvendiği zaman kendi iradesiyle onlara bağımlı olabilir. Bu sonuçlara bakarak bağımsızlık kavramı ile irade işleyişi kavramlarının aynı olmamasının çeşitli sebeplerini görebiliriz. ÖBK'ye göre insanın eylemlerinde özerklik ve seçicilik duygusu yaşaması, kişinin en uygun davranışı sergileyebilmesi için kritik öneme sahiptir. Dahası, destekleyici ancak zorlayıcı olmayan bir aile ortamında bulunan ergenlerde, öz belirleyici bir işleyişin teşvik edildiği tespit edilmiştir. Bu bulgular, irade işleyişi (volitional functioning) ile ergenin ebeveyninden uzaklaşmasının ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesinin kötüleşmesiyle ilişkili olması gerektiği fikrini doğrulamaktadır (Soenens & diğerleri, 2007).

Analizler algılanan anne özerklik desteği ve ilginin (involvement), algılanan yeterlik, kontrol anlayışı ve özerklik algıları ile pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir. Aynı şekilde algılanan baba özerklik desteği ve ilgi, algılanan yeterlik ve özerklik ile ilişkilidir (Grolnick, Ryan & Deci, 1991). Buna karşılık özerklik desteği ile ilgili değişkenleri inceleyen araştırmalar (en çok da özerklik desteğinin yokluğu olarak tanımlanan kontrole odaklanarak), ebeveynlerin itaat, uyum ve güç iddialı tekniklerin kullanımına vurgu yapmasının çocukların daha az sosyal (Baldwin, 1995) ve uyumlu (Schaefer, 1965) olmasına neden olduğunu tespit etmiştir.

2.3. Bağımsızlığın Teşviki Olarak Özerklik Desteği(BT)/Autonomy Support as Promotion of Independence (PI)

Ergen özerkliğinin bağımsız olma sürecini gerektirdiği fikrini benimseyen ebeveynin, ergene bağımsızlığı teşvik etmesinin temel amacı, başkalarına güvenmek yerine kendi kararlarını verebilen (davranışsal olarak bağımsız), duygusal destek için ebeveynine bağımlı olmayan (duygusal olarak bağımsız), kendi yaşamlarını kendilerinin kontrol edeceğine inanan (bilişsel olarak bağımsız) ergenler yetiştirmektir (Steinberg &

Silverberg, 1986). Bu görüşe göre ebeveynler, ergenlerin artan bağımsızlık ve kişisel sorumluluk taleplerine, onlara özgürlük ve bağımsızlık vererek ya da ergenlerin bağımlılığını koruyarak tepki verebilir (Steinberg & Silk, 2002). Örnek verecek olursak, bağımsızlığı sağlayan ebeveynler, gönüllü olarak çocuğun ebeveynlerden bağımsız kararlar almasına izin verirler ve aynı zamanda daha fazla bağımsızlık sağlamak için çocuklarının saf dürtülerini desteklerken çocuklarına karşı yeterli güvendedirler. Bağımlılığı sağlayan ebeveynler ise, çocuğu yakın sınırları içinde tutar, böylece aşırı korumacı bir duruş sergiler. Çocuk ebeveyn alanının dışına çıktığında, ebeveynler çocuk üzerinde suçluluk duygusu yaratır ve çocuğu ebeveyne sadık olmadığı için suçlar. Bu durum gibi hileli ve manipülatif taktikleri kullanarak çocuklarını psikolojik olarak kontrol eden ebeveynler, çocukları üzerinde belli kalıplarda hissetmeleri, düşünmeleri ve davranmaları için baskı kurar.

Bu şekilde tanımlandığı üzere, bağımsızlığın geliştirilmesinin tam tersi, ergenin ebeveyne olan bağımlılığının arttırılması ve çocuğun ebeveyne bağımlı olduğu bir ilişkinin geliştirilmesidir (Soenens & Vansteenkiste, 2010). Bu özerklik desteğinin kavramsallaştırılması, özellikle ebeveynlerin özerkliği nasıl teşvik ettiğinden ziyade, ebeveynlerin neyi desteklediğiyle (bağımsızlığa karşılık bağımlılık) ilgilidir (Soenens & diğerleri, 2007). Silk ve diğerleri (2003), bağımsızlığın teşviki kavramına dokunmak için kısa bir ölçüm(measure) tasarladı: “Ailem başkaları hoşlanmasa bile fikirlerimi ifade etmenin önemli olduğunu vurgular.” ya da “Ailem beni bağımsız düşünmeye teşvik eder.” gibi öğeleri kullandı (Comprehensive Parenting Questionnaire’den). Silk’in bu ölçümüyle bağımsızlığın teşvikinin ergenlerin refahı ile pozitif ilişkili olduğu ve ergenlerin uyum göstergelerini (örneğin özgüven) öngördüğü öne sürülmüştür. Bunun doğrultusunda Silk ve diğerlerinin ölçümü, esas olarak ebeveynlerin bağımsız ifadeyi ve karar vermeyi teşvik etmesine temas etmiştir.

Ryan & Deci (2006)’ye göre, insanlar özerk bir şekilde bağımsız olabilir veya ebeveyni tarafından bağımsız olmaya zorlanabilirler. Örneğin, ebeveyn yardımı istemeden üniversitesini serbest bir şekilde seçen ve yaptığı seçimin kişisel çıkarlarını yansıttığı görüşünde olan gelişmekte olan bir ergen, gönüllü olarak bağımsız davranmaktadır. Ancak çocuğun talebine rağmen ebeveyni, üniversitesini seçerken

yardım etmeyi reddeden gelişmekte olan bir ergenin, bağımsız karar vermekten başka seçeneği yoktur. Böylece gelişmekte olan ergen, ailesinin az da olsa yardım sağlamasını istediği ölçüde psikolojik özgürlük ve irade duygularını tecrübe edemeyeceği bir bağımsız karar verme durumuna zorlanır.

2.4. İrade İşleyişinin Teşviki Olarak Özerklik Desteği (İİT)/Autonomy Support as Promotion of Volitional Functioning (PVF)

Öz Belirleme Kuramı araştırmacıları, özerklik desteğini irade işleyişinin teşviki olarak tanımlamışlardır (Ryan, 1993). İrade işleyişinin teşvikini destekleyen ebeveynlerin, çocuklarını kendilerinden bağımsız davranmaya (yani ebeveyn desteği olmadan) teşvik etmeleri gerekmez. Bunun yerine çocuklarını kontrollü güdülerden ziyade kendileri tarafından desteklenmeye ve onaylanmaya dayalı davranmaya teşvik etme çabası içindedirler. Bu çabayı gerçekleştirmek için, irade işleyişini destekleyen ebeveynler çocuklarının bakış açısıyla empati kurar, onları değerlerini ve hedeflerini dikkatlice düşünmeye teşvik eder, gelişimsel olarak uygun bir seçim aşaması sunar ve eğer seçim kısıtlı olursa anlamlı bir gerekçe sunar (Deci, Eghrari & diğerleri, 1994). İrade işleyişi tanımının karşıtı ise ebeveynlerin çocuklarının bakış açılarını ihmal etmesi ve çocuklarını belirli şekillerde düşünmeleri, davranmaları ya da hissetmeleri konusunda baskı yaparak ebeveynliği kontrol etmesi olarak açıklanabilir.

Ergen özerkliğinin bağımsızlık olarak görülmesinin aksine, öz belirleme kuramı özerkliği daha iradeye bağlı bir işleyişin gelişimi olarak görür, böylece ergenler kendilerini daha iyi içselleşmiş değerler veya gerçek çıkarlar temelinde kendi isteğiyle eyleme geçen kişi olarak tecrübe ederler (Ryan, Deci, & Grolnick, 1995). Böylece özerklik desteği, bireyin diğerinin sezgisini onaylamasını, duygularını kabullenmesini ve kendi kendine başlatılan ifade ve davranışın kolay bir şekilde gerçekleşmesini gerektirir (Ryan & Solky, 1996). Bu nedenle irade işleyişinin teşviki öncelikle ebeveynlerin özerkliği nasıl teşvik ettiği ile ilgilidir (Soenens ve diğerleri, 2010). Ebeveynlerin sağladığı irade işleyişinin teşvikinin, çocukların iyi oluşunun ve akademik işleyişinin güçlü bir göstergesi olduğu Grolnick, Ryan & Deci (1991) tarafından gösterilmiştir.

Bir çok araştırma İİT'nin, okula uyum ve genel iyi oluş dahil olmak üzere çocuklar, ergenler ve gelişmekte olan yetişkinler arasındaki pozitif gelişimsel sonuçlarla ilişkisi olduğunu göstermektedir (Grolnick, Ryan & Deci, 1991; Ng, Kenney-Benson & Pomerantz, 2004; Soenens & diğerleri, 2010). Bu olumlu sonuçlar, İİT'si yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının daha fazla iradeli bir şekilde belirlenen işleyiş geliştirdiklerinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Davranışlarını, dışsal talepler veya içsel baskılar yerine kendilerinin onayladığı güdüler temelinde düzenlerler. Bu görüşle uyumlu olarak araştırmalar, İİT'nin çoklu yaşam alanlarında kendi davranışını belirleme ile pozitif ilişkili olduğunu ve kendi davranışını belirlemenin, İİT ile uyum arasındaki bağlantılarda arabuluculuk rolü üstlendiğini göstermektedir (Grolnick, Deci & Ryan, 1997).

2.5. İrade İşleyişinin Teşviki ile Bağımsızlığın Teşviki Kavramlarını Ayırt Etme

Çocuklarının özerk yapısını desteklemek ebeveynler için önemli bir görevdir. İrade İşleyişinin Teşviki ve Bağımsızlığın Teşviki, ebeveynlerin çocukları üzerinde aynı temel süreçle başa çıkma çabaları, yani daha özerk işleyişin gelişimi ile ilgilidir. Her iki kavram da spesifik olarak çocukların kişisel kararlar almalarını ve seçimler yapmalarını sağlama ile ilgilidir. Bu ortak tanımlamalara rağmen öz belirleme kuramı çerçevesinde ebeveyn bağımsızlık teşvikinin en az iki nedenden ötürü ebeveyn irade işleyişinin teşvikinden farklı olduğu iddia edilmektedir (Grolnick, 2003; Ryan & Solky, 1996; Soenens, 2007).

Bu nedenlerden ilki; BT konusunda yüksek ebeveynler, çocuklarının kendilerinden bağımsız kararlar alıp, seçimler yapmalarını isterken (bu konu hakkında çocuklarına ya baskı yaparlar ya da yapmazlar), İİT konusunda yüksek ebeveynler ise çocuklarını, öncelikle çocuğun kendi gerçek değerlerini ve ilgilerini yansıtacak kararlar alıp, seçimler yapmaları konusunda teşvik eder (Soenens, 2007). Bu ikinci bahsettiğimiz İİT tipi seçimlerin ve kararların ebeveynlerden bağımsız bir şekilde yapılması ya da alınması gerekli değildir. İİT konusunda yüksek olan ebeveynler, çocuklarını kendi başlarına karar vermeye zorlamaz, aksine bilgi, görüş ve rehberlik sağlayabilir. Özerkliği destekleyici ebeveynler, çocuklarının körü körüne herhangi bir şeye itaat etmesini istemeyeceklerdir; aksine yerine getirilmesi istenen eylemi onaylamak yerine bir seçim

hissi yaşamalarını isteyeceklerdir. Bu nedenle, ÖBK perspektifinden bakıldığında, İİT konusunda yüksek olan ebeveynlerin çocuklarını bağımsızlığa teşvik etmeleri onlar için gerekli değildir ve bunun tersine bağımsız karar vermenin teşvik edilmesini isteğe bağlı, yani çocuğun hedef ve değerlerini yansıtan bir şekilde ya da kontrol edici, yani ebeveyn tarafından dayatılan bir şekilde gerçekleştirebilirler. BT ise, ergenlerin kendilerini ebeveynlerden uzaklaştırmaları, bağımsız bir bakış açısı geliştirmeleri ve kendi başlarına karar vermeleri gerektiği fikrine dayanmaktadır.

İkinci olarak ÖBK, sıradan seçeneklere sahip olma anlamına gelen seçim yoksunluğunun, bireyin isteğe bağlı olarak hareket edebileceğini engellemediğini savunmaktadır (Houlfort, Koestner, Joussemet, Nantel-Vivier, & Lekes, 2002). Örneğin, ebeveynler çocuğa bir takım kurallar ve normlar öğrettiğinde, çocuğa bu öngörülen kuralları izlemekten başka seçenek tanınmıyor olabilir. Bu noktadaki kilit konu, ebeveynlerin çocuğun bu tür kurallara uygun hareket etmesini sağlayacak olmasıdır. İİT'yi geliştirmek için bir ebeveyn, öğretilen norm ve kuralların uygunluğunu ve anlamını çocuğa iletir. Böylece çocuğun bunların önemini tam olarak kavrayabilmesi ve kuralı kendine uygun bir şekilde içselleştirebilmesi ve bu kural ve normları takip ederken kendi rızasını hissetmesi mümkün olmaktadır (Reeve, Jang, Hardré & Omura, 2002). Bu açıklamalara baktığımız zaman, İİT'yi sağlayan ebeveynin zıttı ise özgür iradeyi ve içselleştirmeyi teşvik etmeden, baskı veya otorite yoluyla çocuğun bir kurala uymasını sağlayandır. Kuralları uygularken veya sınırları belirlerken, İİT'si yüksek olan ebeveynler çocuğun bakış açısı ile ilgilenmeye devam edecek (Deci, Eghrari, Patrick, & Leone, 1994) ve onların muhalif duygularına karşı empatik olacaklardır (Koestner, Ryan, Bernieri, & Holt, 1984). Bu da demektir ki, çocuğa “seçim şansı” verilmese bile, çocuğun “sesini” inkar etmeyeceklerdir (Soenens & diğerleri, 2007). Bu nedenle, ebeveynler çocuklarına herhangi bir seçenek sunmadığında bile, belirli bir davranışın uygunluğunu açıklayarak ve çocukların bakış açısıyla veya içsel ilişki çerçevesiyle ilgilenmeye devam ederek irade işleyişini teşvik edebilirler. Bu noktada araştırmada, Soenens & diğerleri (2007) tarafından irade işleyişinin teşviki kavramına dokunmak için “Olaylara benim bakış açımdan bakmaya çoğu zaman isteklidir” ya da “Beni ilgilendiren konularda kendi adıma karar vermeme izin verir.” gibi öğeler kullanılmıştır (Grolnick'in (1997), Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği'nden).

İrade işleyişi ile bağımsızlık arasındaki ayrımın bir örneği olarak, bağımsız bir şekilde yaşamaya karar vermek için ebeveyn evinden taşınmaya karar veren, gelişmekte olan bir ergen örneğini ele alabiliriz. Bu karar bağımsız işleyişin bir ifadesidir, çünkü en azından ebeveynlerden uzaklaşmayı içerir. Bununla birlikte bu bağımsız işleyiş, irade işleyişini gerektirmemektedir. Ancak ebeveyn evini terk etme kararı, gelişmekte olan ergenin tamamen onayladığı kişisel bir seçim olduğunda, işte o zaman bu karar iradeli bir işleyişle verilmiş olur. Buna karşılık, ebeveynler çocuklarını evden ayrılmaya zorladıkları için ya da gelişmekte olan yetişkinin, ailesiyle birlikte yaşama konusunda utanç duyacağından dolayı evden ayrılma kararı verildiğinde, bu ayrı yaşama kararının gönüllü bir şekilde verildiği söylenemez. Tam aksine, gelişmekte olan ergen, nedenleri kontrol edebilmek ya da baskılayabilmek adına bağımsız davranmayı seçecektir.

Bu tabloya baktığımız zaman, ebeveynlerin bağımsızlık teşviki, ebeveynlerin irade işleyişinin teşviki boyutundan açıkça ayırt edilebilir. BT konusunda yüksek olan ebeveynler öncelikle çocuklarının ebeveyn yardımı olmadan kendi başlarına karar vermelerini ister, İİT konusunda yüksek olan ebeveynler ise öncelikle çocuklarının kişisel değerlerini ve ilgi alanlarını yansıtan seçimler yapmalarını ve kararlar almalarını isterler. İİT'nin kavramsallaştırılması bölümünde bahsettiğimiz gibi, bir ergenin ebeveyn yardımı olmadan karar vermesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Bunun yerine İİT'si yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının, ebeveynlerden istediği ölçü kadar tavsiye ve rehberlikle beraber, gönüllü bir şekilde hareket etmesini sağlayan asıl çıkarlarını ve ilgi alanlarını keşfetmeleri için aktif olarak destek olabilir (Soenens, Vansteenkiste & Sierens 2009).

Her ne kadar gelişimsel psikologlar bağımsızlığın teşvik edilmesinin optimum işleyişin öngörüsü olduğunu iddia etseler de, BT'ye dayanarak, irade işleyişini teşvik etmenin, ergenlerin iyi oluşu ile bağımsızlığı teşvik etmekten daha güçlü bir ilişkide olacağını ve bu etkinin ortaya çıkması nedeniyle, ebeveynlerini irade işleyişini teşvik eden olarak algılayan ergenler daha fazla kendi kendilerinin belirledikleri şekilde işlev görebilecektir (Soenens & diğerleri, 2007).

2.6. İİT ve BT'nin Karşılaştırılmasında Araştırmacıların Vardığı Sonuçlar

Günümüze kadar birçok araştırmacı bu iki kavramın ilişkiselliğini, psikolojik gelişim süreçlerine olan katkısını ve zıtlıklarını araştırmıştır. Çeşitli bulguların elde edilmesiyle birlikte araştırmaların sonuçları hemen hemen aynı verileri vermektedir. Yukarıda sunulan BT ile İİT kavramsallaştırmalarıyla, hangi kavramın ne şekilde insan sağlığını geliştirdiği veya eşlik ettiğinden bahsetmiştik. Ancak bu kısımda bu tür araştırmalara, araştırmacılarla birlikte yer vermek önemli olacaktır.

Grolnik, Deci & Ryan (1997)'a göre bağımsızlığın teşviki, çocuğun ebeveyninden ayrılma duygularıyla, irade işleyişinin teşvikinden daha ilişkilidir. Bağımsızlığı teşvik eden ebeveynlerin çocukları, ebeveynlerin kendileriyle olan bağlarını gevşetme çabası olarak bağımsızlığın teşvikini deneyimleyebilirler. Ayrılma durumu çocuğun gönüllülük esası dışında gerçekleşirse eğer, ebeveyninden ilişkisel anlamda kopmuş hissedebilir ve bunun sonucunda incinebilirler. Bu da ergenlerde gurura sebep olup, kendileri bağımsızlığı istiyormuş gibi davranmalarını sağlayabilir. Bunun yanı sıra, Grolnick & diğerleri (1997), ebeveynlerin irade işleyişini teşvik etmesinin, ebeveyninden ayrılma duygularıyla negatif yönde ilişkili olduğunu düşünmektedir. Bunun nedeni İİT'nin daha destekleyici ve güvenli bir ebeveyn-çocuk ilişkisi içerdiği sonucuna ulaşmalarıdır. Güven çerçevesi içerisindeki bir ilişkide çocuk ebeveyninden ayrılma hissi yaşamaz. İhtiyacı olduğunda ebeveyni destek için hazırdır ve çocuk bunu bilir. Çocuk, ihtiyacı olduğunda danışabileceği ve rehberliğine başvurabileceği bir ebeveyni olduğunun farkındadır.

Koestner & Losier (1996)'a göre, daha özerk ve irade işleyişine bağlı bir düzenin geliştirilmesinde, ergenlerin ebeveynleri ile olan ilişkilerinden vazgeçmelerine gerek yoktur, çünkü her iki süreç birbirine tam olarak uyumlu görülmektedir. Ebeveynlerden kopma duygularının olmaması veya bunun tersine İİT ile ilişkili ebeveynlerle pozitif ilişki duygusu, uyumsal işlevi destekleyebilir (Grolnick, 2003). Bu bulgulardan anladığımız üzere, irade işleyişine bağlı özerkliğin teşviki ile psikolojik temel ihtiyaçların doyumu arasında pozitif bir ilişki görebiliriz. Çünkü İİT'ye bağlı özerklik, BT'nin aksine bireyin ilişkili olma doyumunu ve bu iki doyumun katkısıyla yeterli ihtiyacının da doyumunu sağlayacaktır. Çünkü çocuğun ihtiyacı olduğunda rehberliğine

başvurabileceği ve konu ne olursa olsun destek alabileceği ebeveyni olacaktır. Çevre ile ilgili gelişim sürecinde ebeveyni çocuğa yardımcı olacak ve bu da yeterlik ihtiyacının doyumunu ve gelişimini sağlayacaktır. Buna paralel olarak, Öz Belirleme Kuramı, İİT'nin ergenlerin iyi oluşu için BT'den daha temel olduğunu varsaymaktadır (Grolnick & diğerleri, 1997; Ryan ve Solky, 1996). Bu argüman aynı zamanda İİT'nin en uygun gelişimin kritik bir belirleyicisi olduğu düşünülen ve daha çok kendi kendine belirlenmiş bir işleyişe yol açtığı varsayımından da kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak bu bölümde bahsedilen bulgular, ebeveynlerin bağımsızlığı teşvik edip etmemesinin, ergenlerin iyiliği için irade işleyişinin teşvikinden (empatik olarak ve seçenekler sağlayarak) daha az gerekli olduğunu göstermektedir. Bahsettiğimiz bulgulardan dolayı, İİT ve BT'nin pozitif korelasyon göstermesi beklenir, ancak yine de bu iki kavram ebeveyn özerklik desteğinin farklı boyutlarını temsil etmektedir (Soenens & diğerleri, 2010).

2.7. Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği (PASS)

Ebeveyn özerkliği desteği, bağımsızlığın teşviki (BT) veya irade işleyişinin (İİT) geliştirilmesi anlamında tanımlanabilir. Soenens ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen ölçek, bu kavramsallaştırmaların ampirik olarak farklılığını ortaya koymaktadır. Araştırmacılar, geç ergen örnekleminin yapıldığı (sırasıyla; N = 396, ortalama yaş = 18.70, % 79 kadın; N = 495, ortalama yaş = 19.30, % 74 kadın) 2 ve orta ergen örnekleminin yapıldığı (N = 153, ortalama yaş = 15.12, % 70 kadın) 1, toplamda 3 çalışma yapmıştır. Yapılan faktör analizleri, algılanan İİT ile BT arasındaki farka işaret etmektedir. Sonuçlar, ebeveynlerin ergenlerin iyi oluşunu geliştirmek için ergenlere sağlamak isteyebilecekleri özerklik türü açısından tartışılmaktadır.

Çalışmanın genel amacı, ebeveyn özerklik desteğinin yapısına dokunmanın iki yolu arasındaki kavramsal ayrımın geçerliğini ve önemini ampirik olarak belgelemektir. İlk olarak, 1. ve 3. çalışmayla, algılanan ebeveyn irade işleyişinin teşvikinin ve algılanan ebeveyn bağımsızlığı teşvikinin iki farklı yapıyı temsil edip etmediğini ve güvenilir bir şekilde ölçülebildiğini araştırmışlardır. İkinci olarak, yine aynı çalışmalarla, ergen psikososyal uyumunun öngörülmesinde algılanan İİT ve

BT'nin göreceli katkısını incelemişlerdir. Üçüncüsü, hipotezlerinin ergenlik çağında geçerli olup olmadığını doğrulamak için teşvik türlerini, 1. ve 2. çalışmada geç yaştaki ergenlerin ve 3. çalışmada orta yaştaki ergenlerin örneklerinde incelemişlerdir.

İlk olarak özerklik desteğine işaret eden maddelerin iki kategoride (İİT ve BT) güvenilir bir şekilde sınıflandırılıp sınıflandırılmadığını değerlendirmek için önce İçerik Analizi (Neuendorf, 2002), ardından Açıklayıcı Faktör Analizi ve Doğrulamalı Faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışma hipotezleri hakkında hiçbir bilgisi olmayan üç doktora öğrencisine BT (9 madde) ve İİT'ye (8 madde) değinme amaçlı 17 madde sunulmuştur. Üç karar verme mekanizmasına da, 17 maddeyle birlikte özerklik desteğinin iki yönünün açık bir tanımını içeren ve 17 maddeden her birini iki kodlama kategorisinden birinde kategorize etme talimatını içeren bir kitapçık verilmiştir. Böylece, tüm maddelerin sadece iki kategori arasından tek bir kategori belirlenerek sınıflandırılması gerekecekti. Uyumun güvenilirliği (kappa) .80 çıkarak, maddelerin güvenilir bir şekilde iki kategoride sınıflandırılabilceğini belirtmektedir. İİT'yi ölçmek için sekiz maddeden yedisi oy birliği ile İİT olarak kodlanmıştır. Bir İİT maddesi iki karar verici tarafından İİT ve bir karar verici tarafından BT olarak kodlanmıştır. Ancak bunu tartıştıktan sonra bu maddenin İİT'ye değindiğine dair fikir birliğine varmışlardır. Yine aynı şekilde BT'yi ölçmek için dokuz maddeden sekizi oy birliği ile BT olarak kodlanmış ve yine bu anlaşmazlık fikir birliği ile son bulmuştur. Daha sonra, BT ve İİT'ye dokunan 17 maddede temel bileşenler analizi yapılmıştır. Çıkan sonuçlarda önemli bir çapraz yükleme sergileyen veya temel bileşenler analizinde önemli bir yüklemesi bulunmayan maddeler diğer analizlerden çıkartılmıştır. Bunun sonucunda 15 madde ile (17 maddenin 2'si araştırmalardan çıkartılarak) sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu şekilde Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği oluşturulmuştur.

İlk çalışmada, algılanan İİT ve BT arasındaki farkı Doğrulamalı Faktör Analizi ile belirginleştirmeyi amaçlamışlardır. Yapılan araştırmalar sonucunda İİT ve BT ile psikolojik kontrol arasında güçlü negatif korelasyonlar bildirilmiştir (-.50 ve -.73 arasında değişen). Burada Soenens ve diğerleri (2007) tarafından psikolojik kontrol; suçluluk duygusu ve sevgiden yoksun bırakma gibi içsel olarak kontrol taktiklerini

kullanarak, çocuğun duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını etkileyen bir takım ebeveyn davranışı olarak tanımlanmıştır (bağımlılığı sağlayan ebeveynler). Bu çalışmanın temel bir amacı da yüksek seviyede özsaygı, sosyal uyum ve düşük depresif duygu seviyeleri olarak tanımlanan ergen psikososyal işlevselliğinin tahmininde İİT ve BT'nin katkısını incelemektir. Özerklik destek yapılarının, ergen psikososyal işleyişinin öngörülmesindeki rolünü incelemek için, iki örtük ebeveyn yapıları (İİT ve BT) ile psikososyal işleyiş yapısı arasında bağlantı kurarak yapısal modelleri test etmişlerdir. Her iki faktör de psikososyal işlevsellik ile pozitif yönde korelasyon göstermiş (sırasıyla $r = .17, p < .01$ ve $r = .24, p < .001$) ancak cinsiyet ve ebeveyn boyutları arasındaki korelasyona izin vererek ve kontrol değişkeni olarak belirlenerek bulunan sonuçlarda (DFA = .95), BT'nin ergen psikososyal işleyişini anlamlı şekilde öngöremediği ($p = 0,05, p > .05$), ancak İİT'nin ergen psikososyal işleyişini anlamlı şekilde öngördüğü ($p = .21, p < .01$) tespit edilmiştir. Modeldeki yordayıcılar, ergen psikososyal işlevselliğindeki varyansın %9'unu açıklamaktadır. Özetle, beklentiler doğrultusunda sadece İİT ergen psikososyal işleyişinin öngörülmesinde benzersiz bir varyans açıklamıştır.

İkinci çalışma, BT ve İİT'nin güvenilir bir şekilde ayırt edilebileceğini ve sadece İİT'nin ergen iyi oluşunun tahmininde benzersiz bir varyansı açıkladığını ortaya koymayı ve ergenlerin öz belirlemesinin, İİT ve uyum arasındaki arabuluculuk rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Birinci çalışmadaki gibi İİT ve BT için örtük yapıları ve ergen psikososyal işleyişini (benlik saygısı, depresif duyguları ve sosyal iyi oluş endekslenerek) içeren bir ölçüm modeli değerlendirilmiştir. Ölçüm modelinin değerlendirmesi kabul edilebilir bir uyum sağlamıştır (DFA = .94) ve tüm faktörler anlamlı bulunmuştur ($p < .001$). Daha sonra birinci çalışmadaki gibi cinsiyet, kontrol değişkeni olarak dahil edilmiştir. Bu modelin sonucunda DFA = .93 çıkmıştır ve İİT'nin ergen psikososyal işleyişini anlamlı bir şekilde öngördüğü halde ($p = .34, p < .001$), BT'nin ergen psikososyal işleyişini anlamlı şekilde tahmin etmediği görülmüştür ($p = .05, p > .05$). Modeldeki yordayıcılar, ergen psikososyal işlevselliğindeki varyansın %14'ünü açıklamaktadır. İlk çalışma ile uyumlu olarak, İİT'nin ergen psikososyal işlevselliğinde benzersiz farklılıkları açıkladığı görülmektedir.

Üçüncü çalışmada ise algılanan İİT, BT, öz belirleme ve ergen psikososyal işlevselliği arasındaki ilişkilerin orta yaştaki ergen örneğine genelleştirilip genelleştirilemeyeceği araştırılmaktadır. İlk olarak, İİT ve BT için örtük yapılar (her bir kavrama karşılık gelen maddelerle endekslendiği şekilde) ve ergen psikososyal işleyişi (depresyon, benlik saygısı ve sosyal iyilik tarafından endekslendiği şekilde) içeren bir ölçüm modeli değerlendirilmiştir. Ölçüm modelinin değerlendirmesi kabul edilebilir bir uyum sağlamıştır (DFA = .94) ve BT'nin aksine ($r = .04$, $p > .05$), İİT'nin ergen psikososyal işlevselliği ile pozitif korelasyon gösterdiği ortaya konulmuştur ($r = .36$, $p < .001$). Daha sonra, ergen psikososyal işleyişinin eşzamanlı tahminini sağlamak adına BT ve İİT'yi içeren yapısal bir model değerlendirilmiştir. Bu model sonucunda (DFA = .95) BT'nin aksine ($\beta = -.15$, $p > .05$), İİT'nin ergen psikososyal işleyişini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür ($p = .46$, $p < .001$). Modeldeki yordayıcılar, ergen psikososyal işlevselliğindeki varyansın %14'ünü açıklamaktadır.

Öz Belirleme Teorisine göre ebeveyn özerklik desteğinin (İİT olarak tanımlayabiliriz) herhangi bir yaşta optimum işleyişe elverişli olduğu iddia edilmektedir. Bu iddiaya uygun olarak Grolnick (2003)'e göre önceki araştırmalarda çocuğun yürümeye başladığı yaş kadar erken bir dönemde bile İİT, psikososyal gelişimle pozitif ilişki içerisindedir. Bunun yanı sıra bu araştırmanın sağladığı bulgular İİT'nin orta ve geç yaştaki ergenlerin örneklerinde pozitif yönde ergen psikososyal işleyişi ile ilişkili olduğunu ve bunun sonucunda algılanan İİT'nin olumlu etkilerinin yaş ile ilişkili olmadığını göstermiştir.

2.8. Kültürel Olarak Özerklik Desteğinin İncelenmesi

Özerklik sorunu, ebeveynlikle ilgili kültürlerarası araştırmalarda giderek yaygınlaşmaktadır. Araştırmacıların, insanların içinde yaşadığı toplumda, bazı davranışların kendileri tarafından düzenlenebileceği ve düzenlenmesi gerektiği ve bazı davranışların kendileri dışındaki güçler tarafından düzenlendiği konusunda net bir görüşü vardır.

Özerklik ihtiyacının evrensel ve gelişimsel olarak kalıcı olduğunu öne sürmek, belirginliklerinin (saliency) ve doyum yollarının yaşam süresince değişmediği veya ifade biçimlerinin tüm kültürlerde aynı olduğu anlamına gelmemektedir. Özerkliğe duyulan ihtiyacın yoğun olması, kültürel olarak desteklenmiş değerlerin ve davranışların içselleştirip bütünleştirilmesiyle hafifletilebilir. Farklı değerler taşıyan kültürlerin özerkliklerini farklı şekillerde ifade etmeleri olasıdır. Ryan & Deci (2000)'ye göre, aslında insanların özerklik ihtiyaçlarının şekli ve derecesi sadece kendi imkanlarından değil, sosyokültürel bağlamdaki çevrenin talepleri, engelleri ve olanaklarından etkilenecekleri için teorileştirilmiştir. Bu nedenle özerklik ihtiyacının evrenselleştirilmesi, farklı gelişim dönemlerinde veya farklı kültürlerdeki amaç ve uyum sağlama sürecinin önemini azaltmamaktadır. Bu evrenselleştirme, farklılıkların gelişmesine ve özerkliğin ifadesine yol açan temel süreçlerde benzerlikler olduğunu göstermektedir. Bu da eskiden olmasa bile günümüzde, hemen hemen her kültürde özerklik kavramının benzer olduğunu, özerklik desteğine sahip olan çocukların benzer gelişimsel süreçler yaşadığını göstermektedir.

Bu bulgulara rağmen ve son 30 yıl içerisindeki ampirik araştırmalar bu genel teoriyi desteklese de, son zamanlarda bazı kültürlerarası teorisyenler özerkliğin evrensel bir ihtiyaç değil, yalnızca batı kültür ideali olduğunu öne sürmektedir (Oishi, 2000; Oishi & Diener, 2001). Bu görüşe göre aileye, geleneğe, hiyerarşiye ve grup merkezli normlara daha fazla önem veren toplum üyeleri, kendi isteklerini grubun iradesine bıraktıklarında kendilerini daha iyi hissetmekte ve asla özerklik tercihi geliştirememektedir (Rudy, Sheldon, Awong & Tan, 2007). Buna en belirgin örnek olarak, Iyengar ve Lepper (1999)'in, bireysel seçimin, kolektivist kültürlerden gelen çocuklar için daha az önemli olduğunu iddia ettikleri çalışmaları gösterilebilir. Aynı zamanda, potansiyelleri sosyal olarak inşa edilmiş insanların kültürel olarak akraba oldukları düşünülürse, insanların refahının içinde buldukları kültürün değerlerine ve normlarına bağlı olduğunu varsaymak gerekmektedir.

Kültürel farklılıkları vurgulayan kültürlerarası araştırmacılar, bu bulguları tipik olarak kolektivist kültürler içindeki bireylerin hissettiği birbirine bağımlı bir benlik duygusuna referansla yorumlamaktadır. Birbirine bağımlı; kişinin kendisini, ortak ilgi

alanlarıyla, amaçlarıyla ve değerleriyle başkalarının kendisiyle örtüşüyor gibi kavramsallaştırması demektir; bağımsız ise kişinin kendisini potansiyel olarak farklı çıkarlarıyla, hedefleriyle ve değerleriyle başkalarının kendisinden ayrı olarak kavramsallaştırması anlamına gelmektedir (Markus & Kitayama, 1991).

Farklı bir bakış açısı olarak Lukes (1973)'a göre özerklik, bireyciliğin bileşenlerinden biri olarak görülmekte ve dolayısıyla bireycilik felsefesini uygulayan ve geliştiren kültürlerle sınırlandırılmaktadır. Oysa özerkliği, insanların davranışlarını gönüllü yürütmesi ve uğraşmakta oldukları eylemleri tam olarak onaylaması şeklinde doğal ve evrensel bir eğilim olarak anlarsak (Ryan & Deci, 2001), o zaman özerk eylemlere yönelik bu eğilim, hangi kültürel değer ve uygulama sistemi olursa olsun (bireyselcilik veya toplumsalcılık), ondan bağımsız olarak herhangi bir toplumun herhangi bir üyesinin evrensel bir niteliği haline gelir.

Bireycilik, grubun ihtiyaçları, amaçları ve tercihleri yerine; bireyin ihtiyaçlarına, hedeflerine ve tercihlerine öncelik veren kültürel temsiller ve uygulamalar sistemi olarak, Kim, Triandis., Kağıçbaşı, Choi ve Yoon, (1994) tarafından tanımlanmıştır. Schwarz (2004) ise bireyciliği özerklik; kolektivizmi ise gömülmüş olma durumu (embeddedness) olarak yeniden biçimlendirmiştir.

Türk kültüründe de insanlar kendilerini birey olarak görmekten ziyade topluluğun bir parçası olarak görmektedirler. Geleneksel aile yapısına sahip olan ve zaten kalabalık ortamlarda büyüyen çocuklar, (ebeveyn, kardeşler ve akrabalar) bunun dışında özerkliği olumsuz etkileyebilecek çevresel etken olarak mahalledeki komşular ile iç içe yaşamaktadır. Aile içindeki hiyerarşik düzenden dolayı, aile büyüğünün onayı olmadan kendi kararlarını verememektedirler ve kendi ilgi alanlarını keşfedememektedirler. Bunun sonucunda toplumun ortak kararlarına katılmayı, topluma uygunluk içerisinde hareket etmeyi ve toplumun çıkarlarını gözetenek davranmayı tercih etmektedirler.

Özerklik ile kültür arasındaki iyi ilişkiyle ilgili Öz Belirleme Kuramı'nın bir çalışmasına bakacak olursak (Deci & Ryan, 2002), ÖBK'nin özerkliği işlemleştirmesi (operationalization) yerindeyse; o zaman bu motivasyonel eğilimin evrensel doğasını yansıtmalı ve dolayısıyla sonuçlar, Kuzey Amerika kültüründen farklı kültürel anlamlar

ve uygulamalar sistemine sahip ülkelerde de benzer olmalıdır. Bu hipotezi test etmek için, çoğunlukla okul ve üniversite öğrencilerinin akademik motivasyonları ile ilgili birçok çalışma Belçika’da (Vansteenkiste, Simons, Lens, Sheldon ve Deci, 2004), Almanya’da (Levesque, Zuehlke, Stanek ve Ryan, 2004), Rusya’da (Chirkov ve Ryan, 2001), Çin’de (d’Ailly, 2003; Vansteenkiste & diğerleri, 2005) ve Japonya’da (Tanaka ve Yamauchi, 2000; Yamauchi ve Tanaka, 1998) yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar, özerk motivasyon ile psikolojik iyi oluş ve motivasyon ile öğrenme sonuçları arasındaki ilişkilerin Kuzey Amerika ülkelerindeki gibi olduğunu göstermiş ve özerk motivasyon, öğrencilerin refahı ve öğrenme performansları için faydalı bulunmuştur (Chirkov, 2008). Bu araştırmalar gösteriyor ki, insanların eylemlerinin doğal bir insan eğilimi olarak algılanması (topluluğa uymaktan memnuniyet duyan insanın aksine) ve öz benlik tarafından belirlenip düzenlenmesi durumunda, özerklik kültürel olarak evrenseldir.

BT ve İİT kavramlarına bakacak olursak, bağımsızlığın teşviki (Silk & diğerleri, 2003) bireyci kültürlerde daha olumlu sonuçlar doğurabilirken, irade işleyişinin teşviki olarak tanımlanan özerklik desteği, optimal işleyiş için evrensel bir bileşen gibi görünmektedir (Chirkov, Ryan, Kim, & Kaplan, 2003). Sonuç olarak içinde bulunduğumuz kültür, duyarlı ve özerkliği destekleyici sosyal kaynaklara sahipse, iradeli veya otokontrollü (self-governing) işleyişin gelişimini desteklemektedir. Bu öz belirleme sayesinde, bireyler daha iyi uyum ve daha yüksek işlevsellik sağlayabilecektir (Deci & Ryan, 2000).

“Öz Belirleme Olarak Özerklik” bölümünde özerkliğin kavramsallaştırmasını yaptığımız gibi, ÖBK’ye göre özerklik ve bireysellik farklı kavramlardır. Her ne kadar tersi de savunulmuş olsa, yapılan araştırmalar özerkliğin evrensel olduğunu kanıtlar niteliktedir. Kültürler arası aynı sonuçları doğurmasa da benzer süreç özellikleri taşımaktadır. Ancak dediğimiz gibi çevresel etkenler, özerkliğin açığa çıkmasında önemli bir engelleyici rol üstlenmektedir. Türk kültürüne dönecek olursak çoğunlukla toplumsallığı ve hiyerarşik düzeni benimsemiş olan bu kültür, ebeveynlerin bilinçlenmesi ve ergenlerin çabalarıyla artık günümüzde daha özerk bir yapıya ulaşmaya başlamıştır.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde; araştırmanın amacı, araştırma modeli, evren, örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanma süreci ve verilerin analizlerine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı, Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği (PASS)'nin Türk kültürüne uyarlanması çalışmalarına başlangıç oluşturacak şekilde; ölçeğin Türkçe dil eşdeğerliğini sağlamak, İstanbul'un çeşitli bölgelerindeki lise öğrencileri çalışma grubu temelinde verileri elde etmek ve elde edilen verileri analiz ederek söz konusu ölçeğe ilişkin ilk geçerlik ve güvenilirlik kanıtlarını elde etmektir.

3.2. Araştırma Modeli

Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği'nin alt faktörleri, teorik olarak birbirleri ile ilişkili olan yapılar olduğu için Temel Bileşenler Analizi yöntemi ile Açıklayıcı Faktör Analizi uygulanarak ölçeğin yapı geçerliği incelenmiştir. Faktör analizinin yapılabilmesine uygunluk gösterir sonuçların elde edilmesiyle önce Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmış, ardından Ebeveyn Özerklik Ölçeği, Temel İhtiyaçlar Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri, Özeleştirme Ölçeği, Anne-Baba İhtiyaç Ölçeği alt boyutlarının ve toplam puanlarının birbirleriyle olan ilişkisini belirlemek amacıyla Korelasyon Analizi yapılarak sonuçlar elde edilmiştir.

Bağımsızlığın Teşviki ile İrade Teşviki alt boyutlarının ($r = .65$) istenilen ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır.

3.3. Evren ve Örneklem

Araştırma 14-18 yaş aralığındaki İstanbul'un çeşitli bölgelerinde lisede okuyan 438 öğrenciye uygulanmıştır. Örneklem katılım, gönüllülük esasında sağlanmıştır. Öğrencilerin 8 aylık bir süreçte araştırmaya katılımı sağlanmış ve ölçekler

uygulanmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilere sırasıyla; demografik form, Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği, Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri, Öz Eleştiri Ölçeği, Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği'nin alt ölçekleri olan Anne Özerklik Desteği ve Baba Özerklik Desteği ölçekleri uygulanmıştır. Ölçekler yaklaşık 700 kişiye uygulanmıştır ancak geçerli sayılmayan testlerin çıkartılmasıyla bu sayı 438'e indirgenmiştir. Ölçekler katılımcı onam formunun kabulünü gerçekleştiren öğrenciler tarafından doldurulmuştur. Okullardaki öğrencilere testler aynı anda uygulanmıştır. Örneklemenin betimsel özelliklerine ilişkin sayısal değerler Tablo 2.1'de sunulmaktadır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Çalışmada Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği'nin yanı sıra Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri, Öz Eleştiri Ölçeği, Temel Psikolojik İhtiyaçların anne ve baba boyutunu ayrı ayrı ölçen alt ölçekleri kullanılmıştır.

3.4.1. Demografik Form

Katılımcıların demografik özellikleri yaş, eğitim durumu, kiminle yaşadığı, ebeveynlerin yaşam durumu, anne-baba eğitim durumu, travmatik olay yaşayıp yaşamadığı ve psikiyatrik tanı konulup konulmadığı ile ilgili bilgiler sağlayan maddelerden oluşmaktadır. Toplam 8 sorudan oluşan demografik formda, katılımcıların kimlik bilgilerine ulaşmamızı sağlayacak herhangi bir soru bulunmamaktadır.

3.4.2. Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği (PASS)

Soenens ve arkadaşları (2007) tarafından, katılımcıların ebeveynlerinden aldıkları özerklik desteğinin alt faktörleri olan bağımsızlığın teşviki ve irade işleyişinin teşviki seviyelerini ölçmek için geliştirilmiştir. 5'li Likert şeklinde olan ölçek toplam 15 sorudan oluşmaktadır. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. sorular bağımsızlığın teşviki alt faktörünü ölçerken; 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15. sorular irade işleyişinin teşvikini ölçmektedir. Bu çalışmada Açıklayıcı Faktör Analizi ve Doğrulayıcı Faktör Analizi ile ölçek geçerliği test edilmiştir ve detaylı sonuçlar 'Bulgular' bölümünde belirtilmiştir. Çalışmada elde edilen Cronbach's Alpha değerleri 'İrade İşleyişinin Teşviki' ve 'Bağımsızlığın Teşviki' için sırasıyla .80 ve .60'tir. Ölçeğin tümünün Cronbach's Alpha katsayısı ise .80'tür.

3.4.3. Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği

Deci ve Ryan (2000) tarafından geliştirilen ölçeğin Kesici, Bozgeyikli ve Sümbül (2003) tarafından Türkçeye uyarlama çalışması yapılmıştır. 5'li Likert şeklinde 21 maddeden oluşan ölçek, bireyin üç temel psikolojik ihtiyacını ölçen üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; özerklik, yeterlik ve ilişkili olma. Ölçeğin güvenilirliğini oluşturan iç tutarlık katsayıları özerklik ihtiyacı için .73, yeterlik ihtiyacı için .61 ve ilişkili olma ihtiyacı için .76 olarak bulunmuştur. Ölçeğin toplam güvenirlik katsayısı 0.76 olarak bulunmuştur. Bu araştırmada ergenin temel psikolojik ihtiyaçlarının ayrı ayrı anne ve baba tarafından karşılanıp karşılanmadığı test edilmiştir.

3.4.4. Öz Eleştiri Ölçeği

Thompon ve Zuroff (2004) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Öngen (2006) tarafından yapılmıştır. 5'li Likert şeklinde olan ölçekte yapılan faktör analizinin sonucunda toplam varyansın %32'sini açıklayan iki faktörlü bir yapı bulunmuştur. Bu alt ölçeklerden biri olan karşılaştırmaya dayalı öz eleştirinin iç tutarlık katsayısı .67, diğer alt ölçek olan içsel öz eleştirinin iç tutarlık katsayısı ise .77 olarak bulunmuştur.

3.4.5. Kısa Semptom Envanteri

Bireyin negatif ruh sağlığını ölçmek amacıyla Derogatis (1992) tarafından geliştirilen ölçek Şahin ve Durak (2002) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. 5'li Likert şeklinde olan ölçek beş alt faktörden oluşmaktadır: Anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve kızgınlık. Ancak yaptığımız araştırmada anksiyete ve depresyon alt faktörleri inceleneceği için 50 soruluk ölçeğin sadece anksiyete ve depresyon ölçeklerini barındıran 25 maddesi kullanılmıştır. Katılımcılardan her bir maddeyi 1-5 (1-Hiçbir Zaman, 2-Çok Nadiren, 3-Arasıra, 4-Sık Sık, 5-Her Zaman) aralığında derecelendirmeleri istenmiştir. Envanterin toplam puanı üzerinden bulunan iç tutarlılık katsayısı .94'tür (Şahin & Durak, 2002).

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Çalışmadan elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22.0 programı ile analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliği Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile belirlenmiş, gereken durumlarda Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ve AMOS programı ile ölçek yapısı test edilmiştir. Çalışmadan elde edilen devamlı ve kategorik verilerin açıklayıcı bilgileriyle, ilgili katılımcıların özellikleri belirlenmiştir. Gruplar arası karşılaştırmalarda iki grubun ön test-son test karşılaştırmaları için bağımlı örneklem t testi kullanılmıştır. Çalışmadaki devamlı değişkenlerin birbirleri ile olan ilişkilerini belirlemek için ise Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Analizlerden elde edilen veriler “Bulgular“ kısmında belirtilmiştir.

4. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği'nin uyarlama çalışması kapsamında elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu bazı bulgulara ulaşılmıştır. Ulaşılan bulgulara ve bulguların yorumlanmasına bu bölümde yer verilmektedir.

4.1. Örneklemin Betimsel Özellikleri

Örnekleminin betimsel özelliklerine ilişkin sayısal değerler Tablo 4.1'de sunulmaktadır.

Tablo 4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.

		N	%
Yaş	14	61	13,9
	15	182	41,6
	16	128	29,2
	17	51	11,6
	18	16	3,7
Kiminle Yaşıyor	Ebeveynler ile	398	91,1
	Anne ile	31	7,1
	Baba ile	5	1,1
	Diğer	3	0,7
Ebeveynlerin Yaşam Durumu	Anne-Baba Sağ	425	97
	Anne Sağ	11	2,5
	Baba Sağ	1	0,2
	Anne-Baba Yaşamıyor	1	0,2
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	135	31,3
	Ortaokul	67	15,5
	Lise	113	26,2
	Yüksekokul	8	1,9
	Üniversite	95	22
	Yüksek Lisans	10	2,3
	Doktora	4	0,4
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	88	20,6
	Ortaokul	90	21
	Lise	118	27,6
	Yüksekokul	17	4

	Üniversite	97	22,7
	Yüksek Lisans	12	2,8
	Doktora	6	1,4
Travmatik Olay	Evet	66	15,1
	Hayır	371	84,9
Psikiyatrik Tanı	Evet	40	9,1
	Hayır	398	90,9

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi çalışmaya, 14 yaşında olan 61 kişi (%13,9), 15 yaşında olan 182 kişi (%41,6), 16 yaşında olan 128 kişi (%29,2), 17 yaşında olan 51 kişi (%11,6) ve 18 yaşında olan 16 kişi (%3,7) katılmıştır. Çalışmaya katılan kişilerin çoğu olan 398 kişi (%91,1) ebeveynleri ile yaşamaktadır. Çalışmaya katılan kişilerin %97'sinin (425 kişi) anne ve babası hayattadır. Annesi İlkokul mezunu olan 135 kişi (%31,3), Ortaokul mezunu olan 67 kişi (%15,5), Lise mezunu olan 113 kişi (%26,2), Yüksekokul mezunu olan 8 kişi (%1,9), Üniversite mezunu olan 95 kişi (%22), Yüksek Lisans mezunu olan 10 kişi (%2,3) ve Doktora mezunu olan 4 kişi (%0,4) çalışmada yer almıştır. Babası İlkokul mezunu olan 88 kişi (%20,6), Ortaokul mezunu olan 90 kişi (%21), Lise mezunu olan 118 kişi (%27,6), Yüksekokul mezunu olan 17 kişi (%4), Üniversite mezunu olan 97 kişi (%22,7), Yüksek Lisans mezunu olan 12 kişi (%2,8) ve Doktora mezunu olan 6 kişi (%1,4) çalışmada yer almıştır. Çalışmaya katılan 66 kişi (%15,1) daha önce travmatik bir olay yaşadığını belirtirken, 40 kişi (%9,1) ise daha önce psikiyatrik bir tanı aldığını belirtmiştir.

4.2. Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği Maddelerine Dair Tanımlayıcı Veriler

Tablo 4.2. Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği Maddelerine Dair Tanımlayıcı Veriler.

	Ortalama	SS
1 Her aile üyesinin aile kararlarında söz sahibi olması gerektiğini vurgular.	4.295	1.0600
2 Başkaları hoşlanmasa bile fikirlerimi ifade etmenin önemli olduğunu vurgular.	4.264	1.0289
3 Her zaman sorunlara farklı açılardan bakmamız gerektiğini söyler.	4.229	1.0069
4 Evde, siyaset ya da din gibi konuları başkalarına göre farklı bir açıyla ele alır.	3.277	1.3647
5 Beni bağımsız düşünmeye teşvik eder.	3.857	1.2927
6 Bazı konular hakkında yetişkinlerden daha çok şey bildiğimi kabul eder.	3.534	1.3157
7 Sık sık benim hayatı sorgulamam gerektiğini söyler.	3.292	1.3376
8 Beni kendisinden bağımsız olmaya teşvik eder.	3.106	1.3833
9 Yapmak istediğim şeyleri benim planlamama izin verir.	3.986	1.1619
10 Olaylara benim bakış açımdan bakmaya çoğu zaman isteklidir.	3.233	1.3008
11 Birçok ihtiyacıma karşı duyarlı değildir.	4.389	1.1169
12 Mümkün olduğunca, ne yapacağımı seçmeme izin verir.	4.032	1.0862
13 Beni ilgilendiren konularda kendi adıma karar vermeme izin verir.	4.030	1.1306
14 Onun yöntemleriyle hareket etmemde ısrar eder.	3.384	1.2549
15 Hayatta kendi yönümü seçmeme izin verir.	4.170	1.1152

Orijinal Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği maddelerine ait tanımlayıcı veriler Tablo 4.2’de gösterilmiştir. 5’li Likert şeklinde puanlanan ölçekte elde edilen ortalama puanlar 3.10 (8. Madde) ile 4.38 (11. Madde) arasında değişmektedir. Çalışmada ölçeği oluşturan orijinal maddelerinin tümüyle yapılmış olan ve ölçeğin yapı geçerliğini incelemek için yapılan AFA’da; öncelikle bütün maddeler arasında korelasyon matrisi incelenerek önemli oranda manidar korelasyonların olup olmadığına bakılmış ve faktör analizinin yapılabilmesine uygunluk gösterir nitelikte manidar ilişkilerin olduğu görülmüştür. Daha sonra örneklem uygunluğu (sampling adequacy) ve Bartlett Sphericity testleri yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğu için Keiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem uygunluk katsayısı .86, Bartlett Sphericity testi ise 105 serbestlik derecesinde $\chi^2=1524.238$ olarak anlamlı düzeyde ($p<.01$) bulunmuştur. Açıklayıcı Faktör Analizinde çalışmaya katılan toplam 438 kişinin verileri analiz edilmiş, AFA ve DFA gerçekleştirmede kayıp veri ile ilgili bir sorun olmaması adına kayıp veriler “madde ortalama değerleri” girilerek analizler gerçekleştirilmiştir.

4.3. Ölçeğin Yapı Geçerliği

Ölçeğin yapı geçerliği için Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) yöntemi ile aynı zamanda orijinal ölçekteki faktör sayısı olan 2 temel faktör kabul edilerek AFA gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerin maddelerinin ilk formda faktör çıkarımının (factor extraction) .17 ile .64 arasında değişmekte olduğu saptanmıştır.

Tablo 4.3. Ölçek Maddelerinin Communalities Değerleri.

	Initial	Extraction
Madde 1	1.000	.322
Madde 2	1.000	.331
Madde 3	1.000	.338
Madde 4	1.000	.414
Madde 5	1.000	.459
Madde 6	1.000	.174
Madde 7	1.000	.238
Madde 8	1.000	.298
Madde 9	1.000	.559
Madde 10	1.000	.433
Madde 11	1.000	.286
Madde 12	1.000	.627
Madde 13	1.000	.647
Madde 14	1.000	.308
Madde 15	1.000	.529

Metot. Temel Bileşenler Analiz

Toplam 15 maddenin bu analizde, önceden belirlenen 2 faktör altında toplanması ile popülasyondaki varyansın toplamda % 39.75'ini açıkladığı saptanmıştır.

Tablo 4.4. Ölçeğin Faktörlerinin Açıkladığı Varyans.

Bileşen	Başlangıç Eigenvalue Değeri			Kareler Yüklenmesi Toplamı			Kareler Yüklenmesi Toplamının Döndürülmüş Hali
	Toplam	Varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans Yüzdesi	Toplam	Varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans Yüzdesi	Toplam
1	4.397	29.311	29.311	4.397	29.311	29.311	3.848
2	1.567	10.447	39.758	1.567	10.447	39.758	2.907
3	1.144	7.628	47.386				
4	1.012	6.747	54.134				
5	.917	6.116	60.249				
6	.876	5.838	66.088				
7	.723	4.822	70.910				
8	.689	4.592	75.502				
9	.676	4.508	80.010				
10	.639	4.259	84.269				
11	.579	3.861	88.130				
12	.554	3.693	91.823				
13	.470	3.136	94.959				
14	.432	2.880	97.839				
15	.324	2.161	100.000				

Metot. Temel Bileşenler Analizi

Elde edilen yeni ölçek yapısının maddeler ile ilişkisini ve maddelerin hangi faktörler altında hangi katsayılarla yer aldığını belirlemek adına, Kaiser Normalizasyonu ile Oblimin Döndürme Yöntemi kullanılmış ve 9 döndürme işleminden sonra maddelerin bu 2 faktör altında dağılımı elde edilmiştir (Tablo 4.5).

Tablo 4.5. Ölçeğin 2 Faktörlü Yapı Analizi

	Bileşen	
	1	2
Madde 13	.764	
Madde 12	.762	
Madde 9	.744	
Madde 15	.695	
Madde 14	.566	
Madde 11	.560	
Madde 10	.506	
Madde 4		.673
Madde 5		.620
Madde 3		.566
Madde 8		.512
Madde 7		.511
Madde 2		.503
Madde 1	.328	.376
Madde 6		.308

Metot. Temel Bileşenler Analizi

Döndürme Metodu: Oblimin with Kaiser Normalization.

Rotation converged in 9 iterations.

Elde edilen 2 faktörlü yapıda en yüksek faktör yüklerine göre sıralandığında 1. faktörde 7 madde (9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 numaralı maddeler), 2. faktörde ise 8 madde (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 numaralı maddeler) olduğu saptanmıştır. Bu oluşan faktör yapısı ile 1. faktör orijinal ölçekteki “İrade Teşviki” alt ölçeğini, 2. Faktör ise orijinal ölçekteki “Bağımsızlığın Teşviki” alt boyutlarını içermektedir. Oluşan faktörlerin güvenilirlik analizleri için Cronbach’s Alpha ve Guttman Split-Half katsayıları incelenmiş, “İrade Teşviki” alt boyutu için sırasıyla .80 ve .79; “Bağımsızlığın Teşviki” alt boyutu için sırasıyla .65 ve .60 katsayı değerleri elde edilmiştir. Ölçeğin tümünün Cronbach’s Alpha ve Guttman Split-Half katsayıları ise sırasıyla .80 ve .63 olarak saptanmıştır.

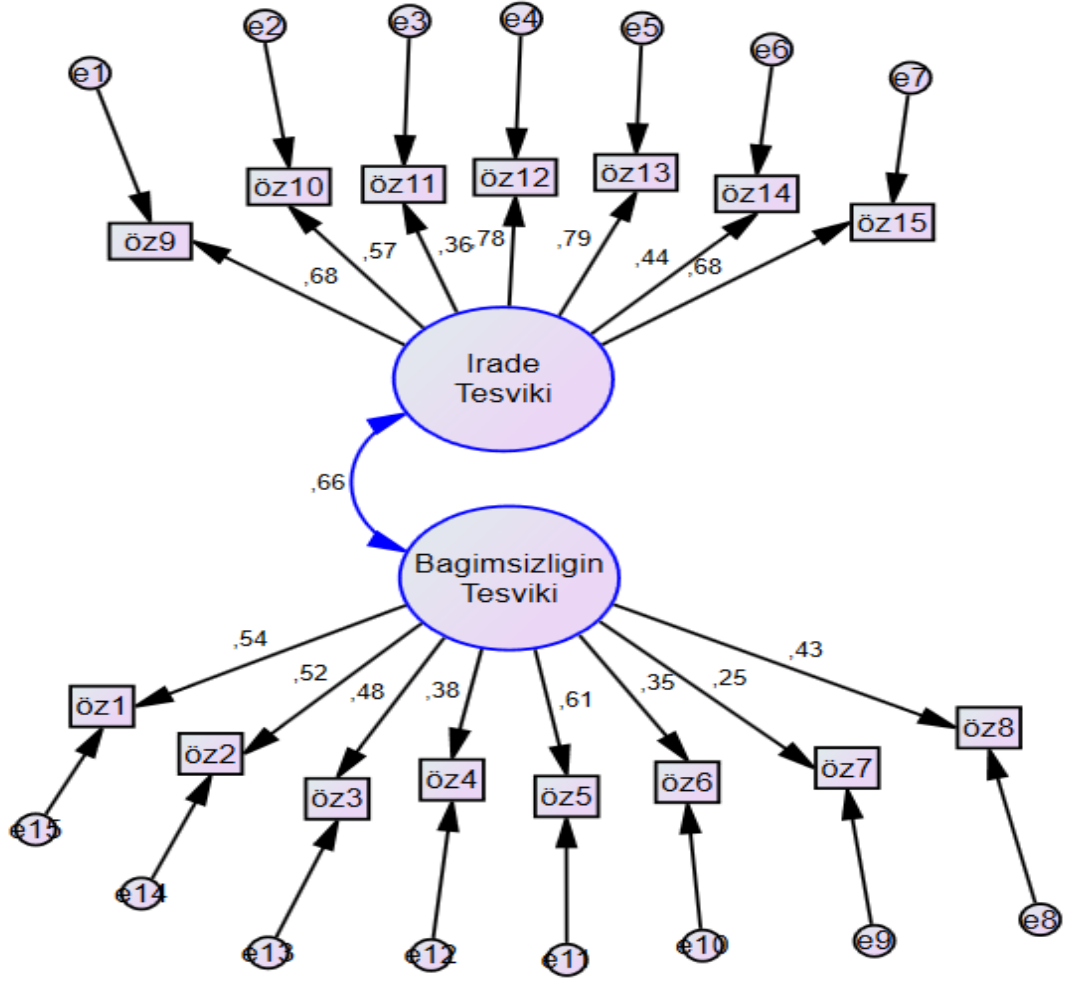

Tablo 4.6. Ebeveyn Özerklik Ölçeğine Dair Tanımlayıcı Veriler.

	N	Min.	Maks.	Ortalama	SS
Bağımsızlık Teşviki	438	8,00	40,00	29,8548	5,34172
İrade Teşviki	438	7,00	35,00	27,2248	5,55300
Toplam	438	19,00	75,00	57,0796	9,32373

4.4. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Çalışmada yer alan 15 Maddelik 2 Faktörlü Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği'nin, araştırma amacına uygun bir şekilde faktör yapısına sahip olup olmadığını test etmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) AMOS 22 programı ile gerçekleştirilmiştir. 2 faktörlü, örtük faktör olarak değerlendirilerek gözlenen ve hedeflenen model uyumluluğunu test etmek amacıyla yapılan bu analizde, 2 faktörlü modeli oluşturan tüm faktörler örtük değişken olarak modeli oluşturmuştur. Bu faktörleri oluşturan maddelerin bu örtük değişkenleri ne ölçüde temsil ettiğini, standardize edilmiş regresyon ağırlıklarına göre analiz eden DFA'ya göre, maddelerin hepsinin geçerli regresyon katsayıları ile örtük değişkenlere bağlandığı belirlenmiştir. Yapılan bu DFA ise uyum indeksleri göz önüne alındığında, modelin uyumlu olduğunu (Hu ve Bentler, 1999) göstermektedir. Modelin $\chi^2=218.206$ ve $df=89$ olarak belirlenmiş ve $CMIN/DF=2.45$ olarak ($p=.000$) belirlenerek minimum sayıya ulaştığı saptanmıştır. Modelin $CFI=.91$, $AGFI=.91$, $RSMEA=.05$ ve uyum iyiliği değeri $GFI=.91$ olarak belirlenmiş ve bu değerlerin modelin uyum iyiliğine işaret etmekte olduğu görülmüştür (Hu ve Bentler, 1999). Modeli oluşturan maddelerin örtük değişkenlerle ilişkisi ise .25 ile .79 aralığında standardize regresyon ağırlıklarına sahip olduğu için modele uygun olarak değerlendirilmiştir. Modeli oluşturan faktörler arasındaki ilişkiye bakıldığında ise; ölçeğin Bağımsızlığın Teşviki ile İrade İşleyişinin Teşviki alt boyutlarının ($r= .65$) istenilen ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır.

Şekil 4.1. Ölçeğin Doğrulayıcı Faktör Analizi.

4.5. Test-Tekrar Test

Çalışmada uygulanan Ebeveyn Özerklik Teşviki Ölçeği'nin ilk ölçümleri ve son ölçümleri üzerinden, 30 katılımcılığın gerçekleştirdiği ilk test-son test farklılıklarını saptamak için bağımlı örneklem t testi uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda ölçekten alınan puanların ve alt ölçeklerinin puanlarının ilk ve son ölçümlerde anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Tablo 4.7. Ölçeklerden Elde Edilen Puanların İlk-Son Test Karşılaştırmaları.

			Ortalama	N	SS	t (p)
Ebeveyn Özerklik Ölçeği	Bağımsızlık	İlk Ölçüm	32.8000	30	4.06329	1.150 (.259)
	Teşviki	Son Ölçüm	32.4000	30	4.51511	
	İrade Teşviki	İlk Ölçüm	29.1667	30	5.03836	1.328 (.195)
		Son Ölçüm	28.2000	30	6.16665	
	Toplam	İlk Ölçüm	61.4333	30	8.78746	.851 (.402)
		Son Ölçüm	60.6000	30	9.96753	

Tablo 4.8. Ölçeklerden Alınan Puanların Birbirleri ile İlişkisi.

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	Ebeveyn Özerklik Ölçeği	Bağımsızlık Teşviki	-														
2		İrade Teşviki	.465**	-													
3		Toplam	.850**	.862**	-												
4	Temel İhtiyaçlar Ölçeği	Özerklik	.354**	.574**	.545**	-											
5		Yeterlik	.328**	.418**	.437**	.576**	-										
6		İlişkili Olma	.303**	.344**	.378**	.429**	.539**	-									
7	Kısa Semptom Envanteri	Anksiyete	-.117*	-.301**	-.246**	-.455**	-.483**	-.397**	-								
8		Depresyon	-.124**	-.312**	-.257**	-.397**	-.472**	-.386**	.836**	-							
9	Öz Eleştiri Ölçeği	Karşılaştırma	-.189**	-.272**	-.271**	-.438**	-.485**	-.429**	.442**	.386**	-						
10		İçsel	.026	.000	.015	-.102*	-.112*	.032	.306**	.297**	.250**	-					
11	Anne İhtiyacı Ölçeği	Özerklik	.270**	.445**	.419**	.430**	.340**	.309**	-.297**	-.261**	-.384**	.012	-				
12		Yeterlik	.240**	.478**	.422**	.445**	.409**	.313**	-.334**	-.335**	-.351**	-.011	.659**	-			
13		İlişkili Olma	.249**	.442**	.406**	.412**	.380**	.369**	-.309**	-.295**	-.361**	.010	.656**	.719**	-		
14	Baba İhtiyacı Ölçeği	Özerklik	.295**	.426**	.423**	.385**	.379**	.318**	-.283**	-.298**	-.353**	-.041	.563**	.433**	.412**	-	
15		Yeterlik	.298**	.434**	.430**	.479**	.505**	.346**	-.332**	-.342**	-.401**	-.040	.455**	.572**	.469**	.643**	-
16		İlişkili Olma	.260**	.404**	.390**	.407**	.446**	.361**	-.325**	-.339**	-.399**	-.017	.480**	.423**	.523**	.640**	.690**

Not. r: Pearson Korelasyon katsayısı, *:p<.05, **:p<.01, N:438

Çalışmada uygulanan Ebeveyn Özerklik Ölçeği alt boyutlarının (Bağımsızlığın Teşviki ve İrade İşleyişinin Teşviki) ve toplam puanlarının birbirleriyle olan ilişkisini belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır (Tablo 4.8).

Analiz sonuçlarına göre; katılımcıların Ebeveyn Özerklik Ölçeği alt boyutlarından Bağımsızlık Teşviki puanlarının; Ebeveyn Özerklik Ölçeği alt boyutlarından İrade Teşviki puanları ile ($r=.46, p<.01$), Ebeveyn Özerklik Toplam puanları ile ($r=.85, p<.01$) pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bağımsızlığın Teşviki puanlarının Temel İhtiyaçlar Ölçeği alt ölçeklerinden Özerklik puanları ile ($r=.35, p<.01$), Yeterlik puanları ile ($r=.32, p<.01$) ve İlişkili Olma puanları ile ($r=.30, p<.01$) de pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Anne ihtiyaç ölçeği alt ölçeklerinden Özerklik puanları ile ($r=.27, p<.01$), Yeterlik puanları ile ($r=.24, p<.01$) ve İlişkili Olma puanları ile ($r=.24, p<.01$) ve Baba ihtiyaç ölçeği alt ölçeklerinden Özerklik puanları ile ($r=.29, p<.01$), Yeterlik puanları ile ($r=.29, p<.01$) ve İlişkili Olma puanları ile ($r=.26, p<.01$) pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Bağımsızlığın Teşviki puanlarının, Kısa Semptom Envanteri alt ölçeklerinden Anksiyete puanları ile ($r=-.11, p<.05$), Depresyon puanları ile ($r=-.12, p<.01$) ve Öz Eleştiri Ölçeği alt ölçeklerinden Karşılaştırmaya Dayalı Öz Eleştiri puanları ile ($r=-.18, p<.01$) ise negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların Ebeveyn Özerklik Ölçeği alt boyutlarından İrade Teşviki puanlarının; Ebeveyn Özerklik Toplam puanları ile ($r=.86, p<.01$), Temel İhtiyaçlar Ölçeği alt ölçeklerinden Özerklik puanları ile ($r=.57, p<.01$), Yeterlik puanları ile ($r=.41, p<.01$) ve İlişkili Olma puanları ile ($r=.34, p<.01$) de pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Anne ihtiyaç ölçeği alt ölçeklerinden Özerklik puanları ile ($r=.44, p<.01$), Yeterlik puanları ile ($r=.47, p<.01$) ve İlişkili Olma puanları ile ($r=.44, p<.01$) ve Baba ihtiyaç ölçeği alt ölçeklerinden Özerklik puanları ile ($r=.42, p<.01$), Yeterlik puanları ile ($r=.43, p<.01$) ve İlişkili Olma puanları ile ($r=.40, p<.01$) pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. İrade Teşviki puanlarının Kısa Semptom Envanteri alt ölçeklerinden Anksiyete puanları ile ($r=-.30, p<.01$), Depresyon puanları ile ($r=-.31, p<.01$) ve Öz Eleştiri Ölçeği alt ölçeklerinden

Karşılaştırmaya Dayalı Öz Eleştiri puanları ile ($r=-.27, p<.01$) ise negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların Ebeveyn Özerklik Ölçeği toplam puanlarının; Temel İhtiyaçlar Ölçeği alt ölçeklerinden Özerklik puanları ile ($r=.54, p<.01$), Yeterlik puanları ile ($r=.43, p<.01$) ve İlişkili Olma puanları ile ($r=.37, p<.01$) de pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Anne ihtiyaç ölçeği alt ölçeklerinden Özerklik puanları ile ($r=.41, p<.01$), Yeterlik puanları ile ($r=.42, p<.01$) ve İlişkili Olma puanları ile ($r=.40, p<.01$) ve Baba ihtiyaç ölçeği alt ölçeklerinden Özerklik puanları ile ($r=.42, p<.01$), Yeterlik puanları ile ($r=.43, p<.01$) ve İlişkili Olma puanları ile ($r=.39, p<.01$) pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Ebeveyn Özerlik Ölçeği puanlarının Kısa Semptom Envanteri alt ölçeklerinden Anksiyete puanları ile ($r=-.24, p<.01$), Depresyon puanları ile ($r=-.25, p<.01$) ve Öz Eleştiri Ölçeği alt ölçeklerinden Karşılaştırmaya Dayalı Öz Eleştiri puanları ile ($r=-.27, p<.01$) ise negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır.

5. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışmada Soenens ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen Ebeveyn Özerklik Ölçeği'nin, lise öğrencilerinden oluşan bir grup üzerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır ve Türkçe versiyonundaki yapılar ortaya konmuştur. Ölçekte yer alan 15 madde aynı başlıklar altında, iki alt faktör de aynı maddeleri kapsayacak şekilde yer almıştır. Açımlayıcı faktör analizi ile bütün maddeler arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür ve faktör analizine uygunluğu belirlenmiştir. Daha sonra bu uygunluğu desteklemek adına örneklem uygunluğu ve Barlett Sphericity testleri yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğu için KMO değerinin .86, Barlett testinin de anlamlı olduğu bulunurken; toplam 15 maddenin bu analizde, önceden belirlenmiş olan 2 faktör altında toplanarak popülasyondaki varyansın %39.75'ini açıkladığı tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre modelin uyumlu olduğu ve modelin uyum iyiliğine işaret edildiği görülmüştür. Modeli ve bütün araştırmanın temel yapı taşlarını oluşturan Bağımsızlığın Teşviki ile İrade İşleyişinin Teşviki alt boyutları, ölçeğin orijinal halinde olduğu gibi anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Bu olumlu ilişki büyük olasılıkla, İİT ve BT kavramlarının ikisinin de ebeveynlerin çocukları üzerinde özerk bir düzeni teşvik etme girişimleriyle ilgilenmesinden kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca bu ilişki, ebeveynlerin gönüllü ve empatik bir biçimde bağımsızlığı teşvik etme eğiliminde olduğunu ortalama olarak göstermektedir. Ergenlerin ebeveynlerinden talep ettikleri bağımsızlık ve kişisel kararlar alma istekleri göz önüne alındığında, ebeveyn desteğini ve çocuğun ihtiyaçlarını anlamayı içeren İİT ve BT'nin yakın bir şekilde ilerlemesi beklenen bir durumdur.

Yapılan araştırma bize üç temel bulgu sunmaktadır. Bunlardan ilki, uygulanan Açımlayıcı Faktör Analizi ve Doğrulayıcı Faktör Analizi, ebeveyn özerklik desteğinin ölçülebilen iki soyut kavramı olan BT ve İİT'nin ampirik olarak ayırt edilebileceğini göstermiştir. İkincisi, her iki özerklik desteği yapısının pozitif ilişki göstermesine rağmen, ergen psikososyal işlevselliklerinde benzersiz varyansı öngören sadece İİT

olmuştur. Üçüncüsü ise sonuçların orijinal ölçekle uyumluluk göstermesiyle, irade işleyişi olarak tanımlanan özerklik ihtiyacının evrensel olduğu söylenebilmektedir.

Araştırmanın ilk bölümünde bahsettiğimiz gibi, eski araştırmalar ebeveynlerin çocuklarını kendi ayakları üzerinde durmaları ve kendilerinden bağımsız bir şekilde hareket etmelerini desteklemeleri, özerklik olarak adlandırılmaktadır (Collins, W. A., Gleason, T. ve Sesma, A. Jr., 1997) ve bu desteğin çocuğun iyi oluşunu artırması beklenir. Ancak ilişkisel olarak bu çalışma, bu hipoteze bazı kanıtlar sağlamıştır. Öncelikle özerkliğin bağımsızlık olarak değil, irade işleyişi olarak tanımlanması gerektiği görüşünü çıkan ilişkisel sonuçlarla desteklemiştir. Ardından irade işleyişinin ergenin üzerinde bağımsızlıktan daha büyük oranda bir iyi oluş etkisi yarattığı görülmüştür. Buna ek olarak bağımsızlığın teşviki, depresyon ve anksiyete gibi negatif faktörlerle, irade işleyişine kıyasla daha az negatif ilişki içerisindedir. BT ve İT'nin farklı ancak pozitif ilişkilerdeki özerklik desteği türleri oldukları belirlendikten sonra, bu türlerin ergenlerin iyi olma sonuçlarının öngörülmesine olan katkıları incelenmiştir. Bu sonuçlar; bağımsızlığın teşvikinin, çocukların kendi ilgi alanlarına ve değerlerine göre hareket etmelerine izin verilme seviyesiyle karşılaştırıldığında, ergenlerin optimal işleyişiyle daha az ilgili olduğu (ayrıca bkz. Soenens ve diğerleri, 2007), yukarıda bahsettiğimiz hipoteze karşı çıkar niteliktedir.

Araştırmalar, irade işleyişinin teşviki olarak özerkliğin varsayılan evrensel faydalarını giderek daha fazla desteklemekte ve dünyanın dört bir yanındaki ülkelerde yapılan çalışmalarda, özerkliğe duyulan ihtiyacın doyumunun, ergenin iyi oluş hali ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Soenens, 2018).

Yapılan araştırmalara baktığımızda, başka kültürler de Türkiye ile benzer sonuçları sergilemiştir. Buna Qin ve diğerlerinin (2009) yaptığı araştırmayı örnek olarak gösterebiliriz. ABD ve Çin'deki ergenler üzerinde çalışmalar yapan araştırmacılar, ABD'de ergenlerin ebeveynlerinden bağımsız karar vermesinde, Çin'den daha yüksek sonuçlar elde etmişlerdir. Bilindiği üzere Çin de Türkiye gibi toplumsal değerlere ve sadakate (loyalty) önem veren kollektivist bir toplumdur. Ancak özerklik konusundaki farklılaştırılmış bakış açısı (özerkliğin bağımsızlık ve irade teşviki olarak ayrıştırılması), özerklik ve kollektivistik değerler arasındaki ilişkiyi yeniden gözden geçirmemize

olanak sağlamaktadır. Araştırmaya baktığımızda, hem Çin hem de ABD’de bağımsızlığın teşviki oranlarının yüksek çıkmasına rağmen, bağımsız karar vermenin ergenin iyilik haline olumlu etkisi sadece ABD’deki ergenler arasında gözlemlenebilmektedir. Bu bulgular, kolektivist kültürel geçmişe sahip ergenlerin bağımsızlığın teşvikinden, bireysel kültürel geçmişe sahip ülkelerle aynı ölçüde fayda sağlamadığını göstermektedir. Ancak irade teşviki için aynı şeyi söyleyemeyiz. Özerklik, bağımsızlığın teşviki değil de irade teşviki olarak tanımlandığında (Öz Belirleme Teorisinde de bahsettiğimiz gibi) kolektivist değerlerle çelişmemektedir. Örneğin ebeveynler çocuklarıyla bu değerlerin nasıl gerçekleştirilebileceğini tartışabilir, onlara bu değerlerin kişisel önemini açıklayabilir ve çocuğun bu değerlerle ilgili düşüncelerine anlayışla yaklaşabilir. Bu tür bir özerkliği destekleme tarzı, ergenlerin kültürel değerleri benimsemesine ve iyi oluşuna katkı sağlayacaktır (Grolnick ve diğerleri, 2003).

Türkiye’ye dönecek olursak; dışarıdan baskıcı, otoriter ve toplumcu gibi görüldüğü iddia edilen Türk kültüründe, az önce paylaştığımız şekilde ebeveyn özerklik teşviki bulgularının tespit edilmesi, tabii ki çok anlamlıdır. Sonuç olarak yapılan araştırma, farklı türdeki özerklik desteğinin ampirik olarak ayırt edilebileceğini göstermektedir. İrade İşleyişinin Teşviki’nin üç temel psikolojik ihtiyaçla, Bağımsızlığın Teşviki’nden daha yüksek seviyede potansiyel ilişkilere sahip olduğunun bulunması, ebeveynlerin daha iradeli bireyler yetiştirdiğine işaret ediyor olabilir. Bu da ebeveynlerin çocuklarını ilgi ve kişisel değerlerinin farkında olmaları ve buna uygun davranmaları için teşvik etmesi anlamına gelmektedir. Özerkliği ÖBK’nin kendi kendini belirleyen olarak görmesini destekleyen Chirkov ve diğerleri (2003)’ne göre, kültürel değerlerin gönüllü bir şekilde uygulanması, kişinin iyi olma halini öngörmede çok çeşitli örneklerde eşit derecede önemlidir (Örneğin Türkiye, Güney Kore, Rusya ve Güney Amerika). Downie, Koestner, ElGeledi ve Cree (2004) ise yine benzer bir önerme sunmuş ve ek olarak uyum üzerindeki olumlu etkisini göstermiştir.

Bireyin iyi olma halini belirlemede oldukça öngörücü olan bu araştırma, haliyle birçok uygulamada kullanılabilir ve faydaları gözlemlenebilir. Ebeveynin sağladığı İİT’nin, akademik, sosyal ve iş hayatı gibi çeşitli alanlarla, kişi uyumu arasındaki ilişkiyi

olumlu yönde etkilemesi (Soenens & Vansteenkiste, 2005) bize Türkiye’de bu çalışmanın kullanım alanlarıyla ilgili ipuçları sağlamaktadır. Örneğin akademik başarısında düşüş gözlemlenen çocukların nedenlerini kavrayabilmek için aracı olarak kullanılabilir. Bağımsızlığı teşvik eden ebeveynlerin çocukları, başkalarına güvenmek yerine (ebeveynleri dahil) kendi kararlarını ve davranışlarını yönlendirebileceklerdir. Rehberliği için ebeveynine veya herhangi başka birine ihtiyaç duymayacak (örneğin okuldaki rehberlik birimi) olan bu çocuğun, destek ve rehberlik görmediği için okul başarısında düşüş gözlemlenebilir. Sonuçta okul sadece derslerden oluşmamakta; diğer öğrenciler, öğretmenler ve otorite ile olan etkileşim de önemli bir noktadır. Okul içerisinde insan ilişkilerinde sorun yaşayan ve kendi fikir ve davranışlarını kendi yönlendiren kişi için bu sorunları çözmek adına rehberlik desteği talep etmesi zor olabilir (evin içinde ebeveynin destek ve rehberlik sağlayamadığı, çocuğun bunlardan eksik bir şekilde büyütüldüğü ve bu şekilde olması gerektiğini öğrendiği düşünüldüğünde). Kişinin, diğer insanlarla olan uyum sorunu sonucunda oluşan olumsuz duygularının etkisiyle ister istemez akademik başarısı da düşecektir. Ancak irade işleyişini teşvik eden ebeveynlerin çocukları, desteğe ve rehberliğe hazır olan ebeveynlerle büyüdüğü için ihtiyacı olduğunda okuldan rehberlik talebinde bulunabilecektir. Bu ölçüm, okula yeni başlayacak olan çocuğun, okulun sistemiyle, öğretmenlerle ve öğrencilerle, kişi arasında doğabilecek olan uyumu veya uyumsuzluğu öngörmek adına kullanılabilir. Aynı şekilde iş hayatı için de bu ölçüm kullanılabilir: Kişinin iş ortamına, kurallarına, arkadaşlarına ve hiyerarşiye ne kadar uyumlu olabileceği, grup çalışmalarını ne kadar sağlayabileceği ve organize olabileceği bu ölçek ile öngörülebilir.

Bağımsız bırakılan, kendi ilgi alanlarını keşfetmeye teşvik edilmeyen kişiler (yaş fark etmeksizin) yanlış seçimler yapabilir, sosyallikten uzaklaşabilir ve bunun sonucunda iyi oluş hali olumsuz etkilenebilir. Örneğin, hayatı boyunca doyum sağlayamadığı bir işte çalışmayı kim ister? Bu yanlış seçim sonucunda kişinin performansı düşebilir. İçinde bulunduğumuz kültürde, çevremize baktığımızda, mesleğinden memnun olmayan oldukça fazla kişi var. Bunun sebebi ebeveyn tarafından kişinin ilgi alanlarını keşfetmeye teşvik edilmemesi olabilir. Kişi neye ilgi duyduğunu bilemeyecek, ilgi duyduğu bir konuya karşı teşvik edilmediği için o konuya ulaşmaya

çabalamayacak ve bunun sonucunda, aslında ilgisiz olduğu seçeneği kabul etmek zorunda kalacak. Bu durum ölçeğin, psikososyal işleyişi öngörmek için bir aracı olabileceğine dair katkı sağlar niteliktedir. Başka bir nokta ise, yapılan araştırmalara baktığımızda (Sheldon, Ryan, & Reis, 1996) günlük aktivitelerin önemini göz önüne alırsak, kendi ilgi alanlarına yönelecek olan çocuklar psikolojik olarak daha iyi oluş ve sosyalleşme elde edeceklerdir. Aynı zamanda ilgi alanını keşfeden çocuklar keyif alacakları kaynaklara yönelip akademik başarı elde edeceklerdir; bu da onlara ilgi alanları ile ilgili seçim yapma şansı ve iş hayatında başarıyı getirecektir. Kısacası bu ölçek, performans başarısını, akademik başarıyı, sosyal uyum ya da uyumsuzluğu öngörmeye uygulanabilir. Bu uygulama alanına Tanaka & Tamauchi (2000)'nin Batılı olmayan kültürler için yaptığı çalışmasını (ayrıca bkz. Hayamizu, 1997) örnek olarak gösterebiliriz. Bu çalışma, özerklik teşvikinin akademik başarıyı pozitif olarak öngördüğünü kanıtlar niteliktedir. Yani ebeveynin teşvik sağlayıp sağlamadığı ve bu teşvikin türünü belirleyebilmek, bize kişinin ileride sahip olabileceği akademik başarı hakkında ipuçları sağlayacaktır.

Son olarak, empatik ebeveynler tarafından yetiştirilecek olan çocukların psikolojik zihinliliği (psychological mindedness) daha yüksek olacaktır. Zorluklarla daha kolay başa çıkabileceklerdir ve bu zorlukların olumsuz etkilerini daha kolay atlatabileceklerdir. Kişilerarası ilişkileri daha sağlıklı ve başarılı olacaktır. Bu durumda bu ölçek, kişinin psikopatolojisini test etmede kullanılan araçlara eşlik edebilir. Çünkü sonuçlardan da gördüğümüz üzere ebeveyn özerkliğinin teşviki, temel ihtiyaçlarla oldukça olumlu bir ilişki içerisindedir. Bu temel ihtiyaçlar da kişi psikopatolojisi için oldukça önemlidir (Davis, M. & Suveg, C., 2014).

KAYNAKÇA

- Allen, J. P., Hauser, S. T., Bell, K. L., ve O'Connor, T. G. (1994). Longitudinal Assessment of Autonomy and Relatedness in Adolescent-Family Interactions as Predictors of Adolescent Ego Development. *Child Development*. 65, 179- 194.
- Andersen, S. M., Chen S. ve Carter, C. (2000). Fundamental Human Needs: Making Social Cognition Relevant. *Psychological Inquiry*. 11.4, 269-276.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging Adulthood: A Theory of Development From The Late Teens Through The Twenties. *American Psychologist*. 55, 469 – 480.
- Assor, A., Kaplan, H., Kanat-Maymon, Y. ve Roth G. (2005). Directly Controlling Teacher Behaviors as Predictors of Poor Motivation and Engagement in Girl and Boys: The Role of Anger and Anxiety. *Learning and Instruction*. 15.5, 397-413.
- Baldwin, D. (1995). Security Studies and the End of the Cold War. *World Politics*. 48.1.1, 117-141.
- Chirkov, V. I., Ryan, R. M. (2001) Parent and Teacher Autonomy-Support in Russian and U.S. Adolescents: Common Effects on Well-Being and Academic Motivation. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 32.5, 618-635.
- Chirkov, V. I., Ryan, R. M., Kim, Y. ve Kaplan, U. (2003). Differentiating Autonomy from Individualism and Independence: A Self-Determination Theory Perspective on Internalization of Cultural Orientations and Well-Being. *Journal of Personality and Social Psychology*. 84.1, 97-110.
- Chirkov, V. I. (2007). Culture, Personal Autonomy and Individualism: Their Relationships and Implications for Personal Growth and Well-Being. Zheng, G., K. Leung ve J. G. Adair (Ed.) *Perspectives and Progress in Contemporary Cross-Cultural-Psychology*. 247-263. Beijing, China: China Light Industry Press.
- Chirkov, V. I. (2008). Culture, Personal Autonomy and Individualism: Their Relationships and Implications for Personal Growth and Well-Being. Zheng, G., K. Leung ve J. G. Adair. (Ed.). *Perspectives and Progress in Contemporary Cross-Cultural Psychology: Proceedings from the 17th International Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology. Proceedings from the 17th International Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology*. Bremen: Papers from the International Association for Cross- Cultural Psychology Conferences. 247-263.
- Chirkov, V. I. (2009). A Cross-Cultural Analysis of Autonomy in Education: A Self-Determination Theory Perspective. *Theory and Research in Education*. 7.2, 253-262.
- Collins, W. A., Gleason, T. ve Sesma, A., Jr. (1997). Internalization, Autonomy, and Relationships: Development During Adolescence. Grusec, J. E. & L. Kuczynski

- (Ed.), *Parenting and Children's Internalization of Values: A Handbook of Contemporary Theory* içinde. 78–99. New York: Wiley.
- Coşkun, H. ve N. Ş. Özabacı (Ed.). (2013). *Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Cronbach L. J. (1951). Coefficient Alpha and the Internal Structure of Tests. *Psychometrika*. 16,297–334.
- d'Ailly, H. (2003). Children's Autonomy and Perceived Control in Learning: A Model of Motivation and Achievement in Taiwan. *Journal of Educational Psychology*.95.1, 84-96.
- Davis, M. ve Suveg, C. (2014). Focusing on the Positive: A Review of the Role of Child Positive Affect in Developmental Psychopathology. *Clinical Child Family Psychology Review*. 17.2, 97-124.
- Deci, E. L. (1975). *Intrinsic Motivation*. New York, NY, US: Plenum Press.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1980). The Empirical Exploration of Intrinsic Motivational Processes. Berkowitz, L. (Ed.). *Advances in Experimental Social Psychology* içinde. 11.13, 39-80. New York, NY: Academic Press.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. New York: Plenum.
- Deci, E. L., Connell, J. E. ve Ryan, R. M., (1989). Self-Determination in A Work Organization. *Journal of Applied Psychology*. 74. 4, 580-590.
- Deci, E. L., Eghrari, H., Patrick, B. C. ve Leone, D. (1994). Facilitating Internalization: The Self-Determination Theory Perspective. *Journal of Personality*. 62, 119 –142.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*. 55.1, 68-78.
- Deci, E.L. ve Ryan, R.M., (2000) The “What” And “Why” Of Goal Pursuits: Human Needs And The Self- Determination Of Behavior. *Psychological Inquiry*. 11.4, 227–268.
- Deci, E. L. ve R. M. Ryan (Ed.) (2002). *Handbook of Self-Determination Research*. Rochester, NY: The University of Rochester Press.
- Deci, E. L., Olafsen, A. H. ve Ryan, R. M. (2017). Self-Determination Theory in Work Organizations: The State of Science. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*. 4, 19-43.

- Downie, M., Koestner, R., ElGeledi, S., ve Cree, K. (2004). The Impact of Cultural Internalization and Integration on Well-Being Among Tricultural Individuals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30.3, 305-314.
- Grolnick, W. S., Ryan, R. M. ve Deci, E. (1991). Inner Resources for School Achievement: Motivational Mediators of Children's Perceptions of Their Parents. *Journal of Educational Psychology*. 83, 508 –517.
- Grolnick, W. S., Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1997). Internalization Within The Family: The Self-Determination Theory Perspective. Grusec J. E. Ve L. Kuczynski (Ed.), *Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory* içinde. 135-161. London: Wiley.
- Grolnick, W. S. ve Farkas, M. (2002). Parenting and The Development of Children's Self-Regulation. Bornstein, M. H. (Ed.), *Handbook of Parenting: Practical Issues in Parenting* içinde. (2. Baskı). 5, 89–110. Mahwah, NJ.
- Grolnick, W. S. (2003). *The Psychology of Parental Control: How Well-Meant Parenting Backfires*. Mahwah, NJ: Erlbaum Publishers.
- Grotevant, H. D., and Cooper, C. R. (1986). Individuation in Family Relationships. A Perspective on Individual Differences in The Development of Identity and Role-Taking Skill in Adolescence. *Hum. Dev.* 29, 82–100.
- Harter, S. (1982). The Perceived Competence Scale for Children. *Child Development*. 53.1, 87-97. Hoboken, NJ: Wiley.
- Hayamizu, T. (1997). Between Intrinsic and Extrinsic Motivation: Examination of Reasons for Academic Study Based on the Theory of Internalization. *Japanese Psychological Research*. 39, 98–108.
- Houlfort, N., Koestner, R., Joussemet, M., Nantel-Vivier, A. ve Leves, N. (2002). The Impact of Performance-Contingent Rewards on Perceived Autonomy and Competence. *Motivation and Emotion*. 26, 279 –295.
- Hu, L., ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6.1, 1-55.
- Iyengar, S. S. ve Lepper, M. R. (1999). Rethinking The Value of Choice: A Cultural Perspective on Intrinsic Motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*. 76, 349–366.
- Joussemet, M., Landry, R. ve Koestner, R. (2008). A Self-Determination Theory Perspective on Parenting. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*. 49.3, 194-200.

- Kagitcibasi, C. (2005). Autonomy and Relatedness in Cultural Context: Implications for Self and Family. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36.4, 403-422.
- Kerr, M. ve Stattin, H. (2003). Parenting of Adolescents: Action or Reaction? Booth, A. ve Crouter (Ed.), *Children's Influence on Family Dynamics: The Neglected Side of Family Relationships* içinde.121–151. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Kesici, Ş., Üre, Ö., Bozgeyikli, H., Sünbül, A. M. (2003) Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği. VII. Ulusal PDR Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı. Malatya.
- Kim, U., Triandis, H. C., Kağıtçıbaşı, C., Choi, S.-C., ve Yoon, G. (Ed.). (1994). *Individualism and Collectivism: Theory, Method, and Applications*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Koestner, R. ve Losier, G. F. (1996). Distinguishing Reactive Versus Reflective Autonomy. *Journal of Personality*. 64, 465-494.
- Levesque, C., Zuehlke, A. N., Stanek, L. R. ve Ryan, R. M. (2004). Autonomy and Competence in German and American University Students: A Comparative Study Based on Self-Determination Theory. *Journal of Educational Psychology*. 96, 68-84.
- Williams, G. C., Gagné, M., Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2002). Facilitating Autonomous Motivation for Smoking Cessation. *Health Psychology*. 21.1, 40- 50.
- Lukes, S. (1973). *Individualism*. New York: Harper Row.
- Luyckx, K., Soenens, B., Goossens, L. ve Vansteenkiste, M. (2007). Parenting, Identity Formation, and College Adjustment: A Mediation Model with Longitudinal Data. *Identity: An International Journal of Theory and Research*. 7.4, 309-330.
- Luyckx, K., Vansteenkiste, M., Goossens, L. ve Duriez, B. (2009). Basic Need Satisfaction and Identity Exploration and Commitment: Bridging Self-Determination Theory and Process-Oriented Identity Research. *Journal of Counseling Psychology*. 56, 276-288.
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and The Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation. *Psychological Review*. 98, 224–253.
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (2003). Models of agency: Sociocultural Diversity in The Construction of Action. Murphy-Berman, V. Ve J. Berman (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation: Cross-cultural Differences in Perspectives on The Self* içinde. 18–74. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Neuendorf, K. A. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Ng, F., Kenney-Benson, G., ve Pomerantz, E. M. (2004). Children's Achievement Moderates Effects of Mothers' Use of Control and Autonomy Support. *Child Development*. 75, 764 – 780.
- Oishi, S. (2000). Goals As Cornerstones of Subjective Well-Being: Linking Individuals and Cultures. Diener E. Ve E. M. Suh (Ed.), *Culture and Subjective Well-Being* içinde. 87– 112. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Oishi, S., ve Diener, E. (2001). Goals, Culture, and Subjective Well-Being. *Personality & Social Psychology Bulletin*. 27, 1674–1682.
- Öngen, D. E. (2006). The Relationships Between Self-Criticism, Submissive Behavior and Depression Among Turkish Adolescents. *Personality and Individual Differences*. 41, 793-800.
- Pulkkinen, L. (1982). Self-Control and Continuity from Childhood to Adolescence. Baltes, B. P. ve O. G. Brim, Jr. (Ed.). *Life-Span Development and Behavior* içinde. 4, 63 -105. New York: Academic Press.
- Qin, L., Pomerantz, E. M. ve Wang, Q. (2009). Are Gains in Decision-Making Autonomy During Early Adolescence Beneficial for Emotional Functioning? The Case of the United States and China. *Child Dev*. 80, 1705-1721.
- Reeve, J., Jang, H., Hardré, P., ve Omura, M. (2002). Providing A Rationale in An Autonomy-Supportive Way As A Strategy to Motivate Others During An Uninteresting Activity. *Motivation and Emotion*. 26, 183–207.
- Rudy, D., Sheldon, K. M., Awong, T ve Tan, H. H. (2007). Autonomy, Culture, and Well-Being: The Benefits of Inclusive Autonomy. *Journal of Research in Personality*. 41.5, 983-1007.
- Ryan, R. M., ve Lynch, J. (1989). Emotional Autonomy Versus Detachment: Revisiting The Vicissitudes of Adolescence and Young Adulthood. *Child Development*. 60, 340-356.
- Ryan, R. M. (1993). Agency and Organization: Intrinsic Motivation, Autonomy and The Self in Psychological Development. Jacobs, J. E. (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation. Developmental Perspectives on Motivation* içinde. 40, 1–56. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Ryan, R. M., Stiller, J., ve Lynch, J. H. (1994). Representations of Relationships to Teachers, Parents, and Friends As Predictors of Academic Motivation and Self-Esteem. *Journal of Early Adolescence*. 14, 226-249.
- Ryan, R. M., Deci, E. L., ve Grolnick, W. S. (1995). Autonomy, Relatedness, and The Self: Their Relation to Development and Psychopathology. Cicchetti, D. ve D. Cohen (Ed.), *Developmental Psychopathology: Theory and Methods*. Wiley Series on Personality Processes içinde. 1.1, 618–655, Oxford: Wiley.

- Ryan R. M., Solky J.A. (1996). What Is Supportive About Social Support? On the Psychological Needs for Autonomy and Relatedness. Pierce, Sarason B.R. ve I. G. Sarason (Ed.), *Handbook of Social Support and the Family*. 249-267. New York, NY: Plenum.
- Ryan, R. ve Deci, E. (2000). Self-Determination Theory and The Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development and Well-Being. *American Psychologist*. 55.1, 68-78.
- Ryan, R. M., Deci, E. L. (2002). Overview of Self-Determination Theory: An Organismic-Dialectical Perspective. Deci, E. L. ve R. M. Ryan (Ed.), *Handbook of self-determination research*. 3-33. Rochester, NY: University of Rochester Press.
- Ryan, R. M., LaGuardia, J. G., Solky-Butzel, J., Chirkov, V., ve Kim, Y. (2005). On the interpersonal regulation of emotions: Emotional reliance across gender, relationships, and cultures. *Personal Relationships*. 12, 145–163.
- Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2006). Self-Regulation and the Problem of Human Anatomy: Does Psychology Need Choice, Self-Determination, and Will? *Journal of Personality*. 74.6, 1557-85.
- Ryan, R. M. (2007). Conceptualizing Adolescent Perceptions of Promotion of Independence Versus Promotion of Volitional Functioning. *Developmental Psychology*. 43, 633–646.
- Ryan, R. M., Deci, E. L., ve Vansteenkiste, M. (2015). Autonomy and Autonomy Disturbances in Self-Development and Psychopathology: Research on Motivation, Attachment, and Clinical Process. Cicchetti, D. (Ed.), *Developmental psychopathology içinde*(3. Baskı) New York: Wiley.
- Ryan, R. M., Soenens, B. ve Vansteenkiste, M. (2018). Reflections on Self-Determination Theory as An Organizing Framework for Personality Psychology: Interfaces, Integrations, Issues an Unfinished Business. *Journal of Personality*. 87, 115-145. USA: Wiley.
- Schaefer, E. S. (1965). A Configurational Analysis of Children's Reports of Parent Behavior, *Journal of Consulting Psychology*. 29, 552-557.
- Sheldon, K. M., Ryan, R. ve Reis, H. T. (1996). What Makes for a Good Day? Competence and Autonomy in the Day and in the Person. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 22, 1270-1279.
- Silk, J. S., Morris, A. S., Kanaya, T. ve Steinberg, L. (2003). Psychological Control and Autonomy Granting: Opposite Ends of A Continuum or Distinct Constructs? *Journal of Research on Adolescence*. 13, 113–128.

- Steinberg, L., ve Silk, J. S. (2002). Parenting Adolescents. Bornstein, M. (Ed.), *Handbook of parenting: Children and parenting* içinde. (2. Baskı). 1, 103–133. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Steinberg, L., ve Silverberg, S. (1986). The Vicissitudes of Autonomy in Adolescence. *Child Development*. 57, 841-851.
- Soenens, B. ve Vansteenkiste, M. (2005). Antecedents and Outcomes of Self-Determination in 3 Life Domains: The Role of Parents' And Teachers' Autonomy Support. *Journal of Youth and Adolescence*. 34, 589–604.
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Lens, W., Luyckx, K., Goossens, L., Beyers, W. ve Ryan R. M. (2007). Conceptualizing Parental Autonomy Support: Adolescent Perceptions of Promotion of Independence Versus Promotion of Volitional Functioning. *Developmental Psychology*. 43.3, 633-646.
- Soenens, B., Vansteenkiste, M. ve Sierens, E. (2009). How Are Parental Psychological Control and Autonomy-Support Related? A Cluster-Analytic Approach. *Journal of Marriage and Family*. 71.1, 187–202.
- Soenens, B., ve Vansteenkiste, M. (2010). A Theoretical Upgrade of The Concept of Parental Psychological Control: Proposing New Insights on The Basis of Self-Determination theory. *Developmental Review*. 30, 74-99.
- Soenens, B., & Beyers, W. (2012). The Cross-Cultural Significance of Control and Autonomy in Parent–Adolescent Relationships. *Journal of Adolescence*, 35.2, 243-248.
- Soenens, B. Deci, E. L., ve Vansteenkiste, M. (2017). How Parents Contribute to Children's Psychological Health: The Critical Role of Psychological Need Support. Wehmeyer, L., T. D. Little, S. J. Lopez, K. A. Shogren, ve R. Ryan (Ed.), *Development of Self-Determination through the Life-Course* içinde. 171-187. New York: Springer.
- Soenens, B., Park, S.-Y., Mabbe, E., Vansteenkiste, M., Chen, B., Petegem, S. V. ve Brenning, K. (2018). The Moderating Role of Vertical Collectivism in South-Korean Adolescents' Perceptions of and Responses to Autonomy-Supportive and Controlling *Frontiers in Psychology*, 9.
- Şahin, N. H., Durak, A. ve Uğurtaş, S. (2002). Kısa Semptom Envanteri (KSE): Ergenler İçin Kullanımının Güvenirlik ve Faktör Yapısı
- Tanaka, K. ve Yamauchi, H. (2000). Influence of Autonomy on Perceived Control Beliefs and Self-Regulated Learning in Japanese Undergraduate Students. *North American Journal of Psychology*. 2, 255-272.
- The Shift from Heteronomy to Autonomy (t. y.)<https://www.moraledk12.org/jean-piaget> (11 Haziran 2019)

- Tabachnick G. B. & Fidell L. S. (2001). *Using Multivariate Statistics*. Boston: Allyn and Bacon.
- Thompson, R., Zuroff, D. C. (2004). The Levels of Self-Criticism Scale: Comparative-Self Criticism and Internalized Self-Criticism. *Personality and Individual Differences*. 6, 419-430.
- van der Kaap-Deeder, J., Vansteenkiste, M., Soenens, B., & Mabbe, E. (2017). Children's Daily Well-Being: The Role of Mothers', Teachers', and Siblings' Autonomy Support and Psychological Control. *Developmental Psychology*, 53(2), 237-251.
- Vansteenkiste, M., Simons, J., Lens, W., Sheldon, K. M. ve Deci, E. L. (2004). Motivating Learning, Performance, and Persistence: The Synergistic Effects of Intrinsic Goal Contents and Autonomy-Supportive Context. *Journal of Personality and Social Psychology*. 87.2, 246-260.
- Vansteenkiste, M., Zhou, M., Lens, W. ve Soenens, B. (2005). Experiences of Autonomy and Control Among Chinese Learners: Vitalizing or Immobilizing? *Journal of Educational Psychology*. 97.3, 468-483.
- Vansteenkiste, M., Lens, W. ve Deci, E. L. (2006). Intrinsic versus Extrinsic Goal Contents in Self-Determination Theory: Another Look at the Quality of Academic Motivation. *Educational Psychologist*. 41, 19-31.
- Vansteenkiste, M., Lens, W., Soenens, B. ve Luyckx, K. (2006). Autonomy and Relatedness among Chinese Sojourners and Applicants: Conflictual or Independent Predictors of Well-Being and Adjustment? *Motivation and Emotion*. 30.4, 273-282.
- Vansteenkiste, M. ve Ryan, R. M. (2013). On Psychological Growth and Vulnerability: Basic Psychological Need Satisfaction and Need Frustration as a Unifying Principle. *Journal of Psychotherapy Integration*. 23.3, 263-280.
- Yamauchi, H. ve Tanaka, K. (1998). Relations of Autonomy, Self-Reference Beliefs and Self-Regulated Learning Among Japanese Children. *Psychological Reports*. 82, 803-816.

EKLER

EK 1: Demografik Form

Aşağıda sizinle ilgili bazı kişisel bilgileri edinmek için sorular yazılmıştır. Lütfen kendinize uygun olan cevabı veriniz.

1. Yaşınız:

2. Eğitim Durumu:

İlkokul _____

Ortaokul _____

Lise _____

Üniversite _____

3. Yaşam Ortamı:

Ebeyeyle _____

Anne ile _____

Baba ile _____

Diğer (lütfen belirtiniz)

_____

4. Yaşam Durumu:

Anne, baba sağ _____

Anne sağ _____

Baba sağ _____

Anne, baba yaşamıyor _____

5. Annenizin Eğitim Düzeyi:

İlkokul _____

Ortaokul _____

Lise _____

Yüksek Okul _____

Üniversite _____

Yüksek Lisans _____

Doktora _____

6. Babanızın Eğitim Düzeyi:

İlkokul _____

Ortaokul _____

Lise _____

Yüksek Okul _____

Üniversite _____

Yüksek Lisans _____

Doktora _____

7. Başınıza gelen ve hala etkisinde olduğunuz travmatik bir olay (ölüm, doğal felaket, taciz, tecavüz vs.) yaşadınız mı?

Evet _____

Hayır _____

8. Psikiyatrik bir tanı aldınız mı?

Evet

Hayır

EK 2: Ebeveyn Özerklik Desteği Ölçeği

Lütfen aşağıdaki her bir ifadeye ne ölçüde katıldığınızı, her bir ifadenin sağındaki derecelendirme kısmında ilgili yeri işaretleyerek	Hiç Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne De Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Her aile üyesinin aile kararlarında söz sahibi olması gerektiğini vurgular.	1	2	3	4	5
2. Başkaları hoşlanmasa bile fikirlerimi ifade etmenin önemli olduğunu vurgular.	1	2	3	4	5
3. Her zaman sorunlara farklı açılardan bakmamız gerektiğini söyler.	1	2	3	4	5
4. Evde, siyaset ya da din gibi konuları başkalarına göre farklı bir açıyla ele alır.	1	2	3	4	5
5. Beni bağımsız düşünmeye teşvik eder.	1	2	3	4	5
6. Bazı konular hakkında yetişkinlerden daha çok şey bildiğimi kabul eder.	1	2	3	4	5
7. Sık sık benim hayatı sorgulamam gerektiğini söyler.	1	2	3	4	5
8. Beni kendisinden bağımsız olmaya teşvik eder.	1	2	3	4	5
9. Yapmak istediğim şeyleri benim planlamama izin verir.	1	2	3	4	5
10. Olaylara benim bakış açımdan bakmaya çoğu zaman isteklidir.	1	2	3	4	5
11. Birçok ihtiyacıma karşı duyarlı değildir.	1	2	3	4	5
12. Mümkün olduğunca, ne yapacağımı seçmeme izin verir.	1	2	3	4	5
13. Beni ilgilendiren konularda kendi adıma karar vermeme izin verir.	1	2	3	4	5
14. Onun yöntemleriyle hareket etmemde ısrar eder.	1	2	3	4	5
15. Hayatta kendi yönümü seçmeme izin verir.	1	2	3	4	5

EK 3: Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği

Lütfen aşağıdaki her bir ifadeye ne ölçüde katıldığınızı, her bir ifadenin sağındaki derecelendirme kısmında ilgili yeri işaretleyerek belirtiniz. Her soru için 1'den 5'e kadar sıralanmış numaralardan birini seçmeniz gerekmektedir.	Bana Hiç Uygun Değil	Bana Çok Az Uygun	Bana Uygun	Bana Oldukça Uygun	Bana Tamamen Uygun
1. Kendi hayatımı nasıl yaşayacağıma karar vermede kendimi özgür hissederim.	1	2	3	4	5
2. Etkileşim içerisine girdiğim insanları gerçekten severim.	1	2	3	4	5
3. Sıklıkla kendimi çok yeterli hissetmem.	1	2	3	4	5
4. Yaşamımda kendimi baskı altında hissediyorum.	1	2	3	4	5
5. Beni tanıyan insanlar yaptığım şeyleri iyi yaptığımı söylerler.	1	2	3	4	5
6. İletişim içerisine girdiğim insanlarla iyi anlaşırım.	1	2	3	4	5
7. Fazlasıyla kendi kabuğuma çekilirim ve fazla sosyal etkileşime girmem.	1	2	3	4	5
8. Düşünce ve görüşlerimi ifade etmede kendimi genel olarak özgür hissederim.	1	2	3	4	5
9. Bugünlerde, ilgimi çeken yeni şeyleri öğrenebiliyorum.	1	2	3	4	5
10. Düzenli olarak etkileşim içinde olduğum insanları arkadaşım olarak kabul ederim.	1	2	3	4	5
11. Günlük yaşamımda sıklıkla bana söylenen şeyleri yapmak zorunda hissederim.	1	2	3	4	5
12. Yaşamımdaki insanlar bana özen gösterirler.	1	2	3	4	5
13. Çoğu zaman yaptığım şeylerden kaynaklanan bir başarı hissi yaşarım.	1	2	3	4	5
14. Etkileşim içerisinde olduğum insanlar duygularımı dikkate alırlar.	1	2	3	4	5
15. Ne kadar yetenekli olduğumu göstermek için yaşamımda çok fazla şansım olmuyor.	1	2	3	4	5
16. Yakın olduğum çok fazla insan yok.	1	2	3	4	5
17. Gündelik olaylarda kendim gibi davrandığımı hissederim.	1	2	3	4	5
18. Düzenli olarak etkileşim içinde olduğum insanlar benden çok hoşlanıyor gibi görünmüyor.	1	2	3	4	5
19. Sıklıkla kendimi yetersiz hissediyorum.	1	2	3	4	5
20. Gündelik yaşamımda, bir şeyleri nasıl yapmam konusunda kendi adıma karar vermek için çok şansım olmuyor.	1	2	3	4	5
21. İnsanlar genelde bana karşı cana yakın davranırlar.	1	2	3	4	5

EK 4: Kısa Semptom Envanteri

Aşağıdaki ifadeleri değerlendirerek, bugün dahil son bir haftadır nasıl hissettiğinizi gösteren derecelendirmeyi	Hiçbir Zaman	Çok Nadiren	Arasıra	Sık Sık	Her Zaman
1. Yaşantınıza son verme düşünceleri.	1	2	3	4	5
2. Hiçbir nedeni olmayan korkular.	1	2	3	4	5
3. Kontrol edemediğiniz duygu patlamaları.	1	2	3	4	5
4. Başka insanlarla beraberken bile yalnızlık hissetmek.	1	2	3	4	5
5. Yalnız hissetmek.	1	2	3	4	5
6. Hüzünlü, kederli hissetmek.	1	2	3	4	5
7. Hiçbir şeye ilgi <u>duymamak</u> .	1	2	3	4	5
8. Ağlamaklı hissetmek.	1	2	3	4	5
9. Kolayca incinebilmek, kırılmak.	1	2	3	4	5
10. Uykuya dalmada güçlük.	1	2	3	4	5
11. Karar vermede güçlükler.	1	2	3	4	5
12. Otobüs, tren, metro gibi umumi vasıtalarla seyahatlerden korkmak.	1	2	3	4	5
13. Sizi korkuttuğu için bazı eşya, yer ya da etkinliklerden uzak kalmaya çalışmak.	1	2	3	4	5
14. Kafanızın “bomboş” kalması.	1	2	3	4	5
15. Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları.	1	2	3	4	5
16. Konsantrasyonda (dikkati bir şey üzerinde toplama) güçlük / zorlanmak.	1	2	3	4	5
17. Bedenin bazı bölgelerinde zayıflık, güçsüzlük hissi.	1	2	3	4	5
18. Kendini gergin ve tedirgin hissetmek.	1	2	3	4	5
19. Ölme ve ölüm üzerine düşünceler.	1	2	3	4	5
20. Diğerlerinin yanındayken yanlış bir şeyler yapmamaya çalışmak.	1	2	3	4	5
21. Kalabalıklarda rahatsızlık duymak.	1	2	3	4	5
22. Dehşet ve panik nöbetleri.	1	2	3	4	5
23. Sık sık tartışmaya girmek.	1	2	3	4	5
24. Yalnız bırakıldığında / kalındığında sinirlilik hissetmek.	1	2	3	4	5
25. Yerinde duramayacak kadar tedirgin hissetmek.	1	2	3	4	5

EK 5: Kişisel Biriciklik Algısı Alt Ölçeği

Lütfen aşağıdaki her bir ifadenin sizi ne ölçüde tanımladığını, her bir ifadenin sağındaki derecelendirme kısmında ilgili yeri işaretleyerek belirtiniz. Her soru için 1'den 5'e kadar sıralanmış numaralardan birini seçmeniz gerekmektedir.	Hiç Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne De Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Hiç kimse benimle aynı düşünce ve duygulara sahip değildir.	1	2	3	4	5
2. Bir şekilde herkesten farklıyım.	1	2	3	4	5
3. Sadece ben kendimi gerçekten anlayabilirim.	1	2	3	4	5
4. Biricik olduğuma inanırım.	1	2	3	4	5
5. Derinlere inildiğinde herkesin aynı olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5
6. Diğer insanlara benziyorum.	1	2	3	4	5
7. Herkes benim kafayı taktığım şeylere takar.	1	2	3	4	5
8. Arkadaşlarımdan farklı olduğumu söylemek benim için zordur.	1	2	3	4	5
9. Sıklıkla çok önemli olmadığımı ve fark yaratmadığımı hissedirim.	1	2	3	4	5
10. Bana özel herhangi bir şey yoktur.	1	2	3	4	5
11. Hiç kimse benim gerçekten kim olduğumu bilemeyecek.	1	2	3	4	5
12. Hiç kimse dünyayı benim gördüğüm gibi görmez.	1	2	3	4	5
13. Bazen hiç kimsenin beni gerçekten anlamadığımı düşünürüm.	1	2	3	4	5

EK 6: Öz Eleştiri Ölçeği

Lütfen aşağıdaki her bir ifadenin sizi ne ölçüde tanımladığını, her bir ifadenin sağındaki derecelendirme kısmında ilgili yeri işaretleyerek belirtiniz. Her soru için 1'den 5'e kadar sıralanmış numaralardan birini seçmeniz gerekmektedir.	Hiç Tanımlamıyor	Biraz Tanımlıyor		İyi Tanımlıyor	Çok İyi Tanımlıyor
		Oldukça İyi Tanımlıyor			
1. Bir işi başaramadığımda çok sinirli olurum.	1	2	3	4	5
2. Bende kişiliğime zarar veren bir yetersizlik duygusu var.	1	2	3	4	5
3. Bir işi her zamanki standartlarım ölçüsünde yapamazsam büyük bir hayal kırıklığına uğrarım.	1	2	3	4	5
4. Ne olup biteceğini bilmediğim sosyal ortamlarda genellikle rahatımdır.	1	2	3	4	5
5. Başarısız olduğum zaman kendime çok kızırım.	1	2	3	4	5
6. Diğer insanların benim hakkımda ne düşündüğü konusunda pek zaman harcamam.	1	2	3	4	5
7. Bir işte başarısız olduğumda çok bozulurum.	1	2	3	4	5
8. İnsanlara kişisel zayıflıklarımız konusunda açık olduğunuzda onlar size hala saygı duymaya devam ederler.	1	2	3	4	5
9. Başarısızlık benim için çok acı bir deneyimdir.	1	2	3	4	5
10. İnsanların benim gerçekte nasıl biri olduğumu anlayıp şaşıracakları düşüncesi beni sık sık endişelendirir.	1	2	3	4	5
11. Bir işteki başarısızlık olasılığı beni genellikle kaygılandırır.	1	2	3	4	5
12. Benim için önemli olan insanların, beni olduğum gibi kabul edeceklerine inanırım.	1	2	3	4	5
13. Başarısız olduğum zaman değerim konusunda şüpheye düşmeye başlarım.	1	2	3	4	5
14. İnsanlara güçsüz olduğunuz yönlerinizi sergiliyorsanız sizden yararlanmaya çalışırlar.	1	2	3	4	5
15. Bir işi istediğim kadar iyi yapamazsam kendimi başarısız hissederim.	1	2	3	4	5
16. İnsanlar bana benimle ilgili bir şeyler sorduğu zaman genellikle rahatımdır.	1	2	3	4	5
17. Eğer bir konuda başarısız olursam bu beni olumsuz olarak etkilemez.	1	2	3	4	5
18. İnsanların beni çok iyi tanıdıkları zaman bana saygı duymayacaklarından korkarım.	1	2	3	4	5
19. Kendimi sık sık hedeflerime ve amaçlarıma ne kadar ulaştığım konusunda sorgularım.	1	2	3	4	5
20. Nadiren kendimden utanırım.	1	2	3	4	5
21. Açık ve dürüst olmak diğer insanların bana karşı duyduğu saygıyı korumanın en iyi yoludur.	1	2	3	4	5
22. İstediklerinizi elde edebilmek için bazen tamamen dürüst davranmanız gerekebilir.	1	2	3	4	5

EK 7: Temel Psikolojik İhtiyaçlar Anne ile İlgili Alt Ölçek

Lütfen aşağıdaki her bir ifadenin annenizle olan ilişkinizi ne ölçüde tanımladığınızı, her bir ifadenin sağındaki derecelendirme kısmında ilgili yeri işaretleyerek belirtiniz. Her soru için 1'den 5'e kadar sıralanmış numaralardan birini seçmeniz gerekmektedir.	Bana Hiç Uygun Değil	Bana Çok Az Uygun	Bana Uygun	Bana Oldukça Uygun	Bana Tamamen Uygun
1. Annemle birlikteyken olduğum gibi davranmakta özgür hissedirim.	1	2	3	4	5
2. Annemle birlikteyken kendimi yeterli bir kişi gibi hissedirim.	1	2	3	4	5
3. Annemle birlikteyken sevildiğimi ve özen gösterildiğimi hissedirim.	1	2	3	4	5
4. Annemle birlikteyken sıklıkla kendimi yetersiz ve başarısız hissedirim.	1	2	3	4	5
5. Annemle birlikteyken olan bitenler hakkında düşüncelerimi ifade edebilirim.	1	2	3	4	5
6. Annemle birlikteyken ilişkimizde oldukça mesafe algılarımla.	1	2	3	4	5
7. Annemle birlikteyken kendimi oldukça yetenekli ve etkili hissedirim.	1	2	3	4	5
8. Annemle birlikteyken ilişkimizde oldukça yakınlık ve samimiyet hissedirim.	1	2	3	4	5
9. Annemle birlikteyken belirli açılardan kendimi kontrol edilmiş ve bastırılmış hissedirim.	1	2	3	4	5

EK 8: Temel Psikolojik İhtiyaçlar Baba ile İlgili Alt Ölçek

Lütfen aşağıdaki her bir ifadenin babanızla olan ilişkinizi ne ölçüde tanımladığını, her bir ifadenin sağındaki derecelendirme kısmında ilgili yeri işaretleyerek belirtiniz.	Bana Hiç Uygun Değil	Bana Çok Az Uygun	Bana Uygun	Bana Oldukça Uygun	Bana Tamamen Uygun
1. Babamla birlikteyken olduğum gibi davranmakta özgür hissedirim.	1	2	3	4	5
2. Babamla birlikteyken kendimi yeterli bir kişi gibi hissedirim.	1	2	3	4	5
3. Babamla birlikteyken sevildiğimi ve özen gösterildiğimi hissedirim.	1	2	3	4	5
4. Babamla birlikteyken sıklıkla kendimi yetersiz ve başarısız hissedirim.	1	2	3	4	5
5. Babamla birlikteyken olan bitenler hakkında düşüncelerimi ifade edebilirim.	1	2	3	4	5
6. Babamla birlikteyken ilişkimizde oldukça mesafe algılarım.	1	2	3	4	5
7. Babamla birlikteyken kendimi oldukça yetenekli ve etkili hissedirim.	1	2	3	4	5
8. Babamla birlikteyken ilişkimizde oldukça yakınlık ve samimiyet hissedirim.	1	2	3	4	5
9. Babamla birlikteyken belirli açılardan kendimi kontrol edilmiş ve bastırılmış hissedirim.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

İPEK ÖYKÜ GÖZÜKARA

İSTANBUL/15.10.1991

oykugozukara@gmail.com

EĞİTİM DURUMU:

2010 – 2014 İstanbul Bilgi Üniversitesi / Psikoloji Bölümü

2014 – 2019 İstanbul Arel Üniversitesi / Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

YABANCI DİL:

İngilizce – Advanced

Almanca – Elementary

İŞ TECRÜBESİ:

01.2014 – 03.2014 Intel Company – Yapay zeka ile “Adaptif Öğrenme Projesi” için davranış gözlemlene ve veriyi etiketleme.

2017 “Psychodrama and Systemic Therapy (by Chris Farmer)” kitabının A Psychiatrist’s Use of Psychodramatic Techniques in Systemic Consultations With Primary Care Physicians bölümünün Türkçeye çevirisi.

12.2018 – 06.2019 İNSEV Vakfı (Gönüllü)